

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Centrum školského managementu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Důsledky zvyšování počtu absolventů VŠ v ČR
Consequences of increasing number of university graduates in Czech
republic

Dalibor Fusek

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Václav Trojan, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Management vzdělávání

2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Důsledky zvyšování počtu absolventů VŠ v ČR vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato závěrečná práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

3. dubna 2015 v Praze

Chtěl bych touto cestou poděkovat katedře Centra školského managementu za velkou vstřícnost a značnou inspiraci, která mi byla dodávána nejen při tvorbě této práce, ale i v průběhu celého mého studia. Samostatně pak chci poděkovat především vedoucímu své závěrečné práce panu PhDr. Václavu Trojanovi, Ph.D. za velmi příkladné vedení a průběžné poskytování užitečných rad a informací.

ABSTRAKT:

Práce se zabývá problematikou značně zvýšeného počtu studentů vysokoškolského studia v posledních letech. To s sebou nese některé problematické jevy, jako je uplatnitelnost těchto absolventů na trhu práce anebo snížená kvalita příslušného typu studia. Zkoumaným regionem pak není pouze Česká republika, ale i další vybrané státy, které řeší obdobnou situaci. Práce svým způsobem, navazuje na obdobnou práci pánů Jana Kellera a Lubora Tvrdeho s názvem „Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna“. Pro doplnění, příslušná práce je respektovanou sondou do dané problematiky, a to především v odborných kruzích. V samotné práci je využit jak klasický statistický průzkum, tak dotazníkové šetření, které se nám na spoustu problematických otázek vážících se stanovené téma pokoušejí odpovědět.

KLÍČOVÁ SLOVA:

vysoké školy, terciární vzdělávání, masifikace, uplatnění absolventů, kvalita škol, kvalita vzdělávání

ABSTRACT:

This thesis deals with the recent issue of increased number of university students. It entails the problematic success on the labor market or reduction of quality of the particular studies. This research focuses not only on the Czech Republic region but also on some other chosen countries contending with the very similar issue. This thesis follows the analogous paper of Jan Keller and Lubor Tvrdý: „Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna“. Classical statistical research and questionnaire survey were employed as the key methods of answering the main inquiries.

KEYWORDS:

Universities, tertiary education, employability of absolvents, many students, quality of schools, quality of education

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Prostor terciárního studia	9
2.1	Legislativní vymezení	9
2.2	Chrám, výtah a pojišťovna.....	10
2.3	Škola jako sociální opatření.....	12
2.4	Společnost vědění či nevědění?.....	13
2.5	Vývoj terciárního vzdělávání v ČR.....	17
2.6	Vývoj terciárního vzdělávání v dalších státech	19
2.7	Terciární vzdělávání v současném kontextu	24
3	Metody průzkumu sledovaného prostoru.....	27
3.1	Zdrojová data a analytické studie	27
3.2	Internetová anketa	28
3.3	Dotazníkové šetření.....	31
3.4	Datové výstupy.....	35
3.5	Porovnání výstupů z dotazníkového šetření a ankety	39
4	Negativní jevy současného stavu terciárního vzdělávání.....	41
4.1	Uplatnitelnost absolventů na trhu práce	41
4.2	Snížená uplatnitelnost stávajících osob s vysokoškolským diplomem na trhu práce	45
4.3	Snížení kvality výuky na všech stupních vzdělávání	49
4.4	Degradace významu dokladů o vzdělání	51
4.5	Tlak na zvýšené financování VŠ	52
4.6	(Ne)prostupnost vzdělávací soustavy.....	56
4.7	Nejasná politická vize	62
4.8	Dopad do struktury ekonomiky státu	64

4.9 Dopad na klasický model fungování rodiny.....	68
4.10 Negativní dopad na jiné druhy a typy vzdělávání a strukturu oborů vzdělání.....	70
4.11 Snížený tlak na studenty ve věci potřeby uplatnit se na trhu práce.....	75
5 Zhodnocení dosažení cílů práce.....	77
6 Závěr.....	79
7 Seznam použitých informačních zdrojů.....	81

1 Úvod

Oblast statistických analýz a projekcí v oblasti školství je poměrně zajímavým odvětvím značně souvisejícím s prostorem vzdělávání. Když se mi nabídla možnost psát svou diplomovou práci na téma, které souvisí s příslušnou problematikou, ani chvíli jsem neváhal. Oblast vysokoškolského prostoru je navíc v poslední době mediálně velmi populární. Uvedený prostor prodělal zásadní vývoj související s politickým a společenským zřízením nejen v naší republice.

Za hlavní cíl mé práce jsem si stanovil popsat vývoj v segmentu vysokoškolského prostoru v České republice a současně také ve vybraných státech a prokázat negativní, případně nepozitivní vlivy související se zásadně se zvyšujícím podílem vysokoškolsky vzdělaných osob nejen na trh práce a ekonomiku státu.

Jsem si vědom, že příslušný cíl je poměrně ambiciózní a současně velmi obsáhlý, přesto si myslím, že není nereálný. Je důležité si uvědomit, že značnou část vyřčených hypotéz, se budu snažit dokázat za přispění určitého zúžení problematiky, nikoliv věcného, ale spíše obsahového. Aby bylo zřejmé, co mám příslušným vyjádřením na mysli, uvedu příklad. Jedná se např. o zúžení počtu států na ty, které budou vzorově reprezentovat problematiku, nebude tedy potřebné pracovat statisticky se všemi státy, ale postačí nám určitý reprezentativní vzorek.

Má práce do určité míry vychází a navazuje na práci pánů Jana Kellera a Lubora Tvrdeho s názvem *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Příslušná práce je respektovanou sondou do dané problematiky, která ve své době značně rozproudila debatu nejen v českých odborných kruzích. Zabývá se stejně jako tato práce problémem navyšující se masifikace nejen českého vysokoškolského prostoru. Má práce pak navazuje na poznatky nejen českých, ale i zahraničních autorů a snaží se prokázat negativní či nepozitivní důsledky téhož jevu.

Je potřebné upozornit, že má práce není prostým pokračováním a navázáním na práci kolegů. Nebude se jednat o pouhé prodloužení časové osy, zásadním výzkumným cílem bude snaha pojmout celý prostor terciárního vzdělávání jako takový, a to především za přispění zpracování a analýzy statistických čísel a z nich vycházejících důsledků.

Již nyní na úvod své práce si dovoluji určitým způsobem přeskočit průběh samotné práce a vyřknu svůj osobní názor. Jsem přesvědčen o tom, že současný stav v oblasti nejen českého vysokého školství a jeho neustálý populační nárůst, je významně škodlivý. Pod touto škodlivostí mám na mysli především negativní důsledky vyplývající z daného stavu pro jednotlivé studenty, ale i důsledky vyplývající pro celou společnost. Jedná se konkrétně o negativa pro ekonomiku státu, společenské konsekvence apod. Ve své práci se samozřejmě pokusím některé z těchto negativních jevů blíže popsat a také prokázat jejich škodlivost.

Na základě těchto předpokládaných negativ se pak pokusím prokázat i celkový předpokládaný nepozitivní přínos pro český vzdělávací prostor. Tím je myšlen prostor celkový, nikoliv jen vysokoškolský, případně terciární.

2 Prostor terciárního studia

Jak napovídá název práce, ústředním prostorem, kterému se budeme věnovat je především oblast vysokých škol, z tohoto důvodu jej bude nutné nejprve vymezit. Již úvodem je potřebné podotknout, že především v oblastech, kde bude potřebné učinit mezinárodní srovnání, se nelze vyhnout částečnému pokřivení takto definovaného prostoru. Problém tkví v tom, že v mnoha mezinárodních srovnávacích studiích se spíše než s vysokoškolským prostorem operuje s prostorem tzv. terciárního vzdělávání. V českém vzdělávacím systému se tento prostor sestává z již uvedených vysokých škol, dále však obsahuje také školy vyšší odborné¹.

Tato práce se bude zabývat jak vysokými školami veřejnými² a státními³, ale i školami soukromými⁴. Jestliže to bude nutné, na příslušné rozlišení bude vždy upozorněno, jinak je v práci vysoká škola chápána jako instituce všech tří zmiňovaných zřizovatelů.

2.1 Legislativní vymezení

Oblast vysokoškolského studijního prostoru v České republice je poměrně jednoduše vymezena, a to na základě legislativy. Jedná se konkrétně o Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)⁵.

Tento zákon ve svých úvodních ustanoveních⁶ stanovuje účel a poslání vysokých škol, jakožto nejvyššího článku vzdělávací soustavy. Současně definuje typy a druhy vysokých škol, a to na základě zřizovatele anebo jiného vhodného členění. Zjednodušeně

¹ V mezinárodním srovnávacím systému ISCED jsou vysoké školy zařazeny do stupně 5A, vyšší odborné pak do stupně 5B.

² Škola zřizována na základě zákona

³ Škola je organizační složkou státu

⁴ Škola zřizována soukromou osobou na základě státního povolení

⁵ [Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů \(zákon o vysokých školách\)](#)

⁶ § 1- 2 VŠ zákona

by se dalo říct, že příslušná ustanovení zajišťují bezkonkurenčnost těchto vysokých škol s jinými vzdělávacími institucemi.

Je ovšem nutné podotknout, že do terciárního vzdělávání jako takového ještě řadíme vyšší odborné školy a také vyšší ročníky konzervatoří⁷. Uváděné instituce pak mají své vymezení v rozdílném právním předpisu než je tomu u škol vysokých. Tímto právním předpisem je Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)⁸.

Na rozdíl od oblasti regionálního školství, je vysokoškolský prostor vymezen rozdílně. Významný prostor se v dané věci klade především na akademické svobody a akademická práva⁹. K naplnění těchto svobod a práv je nutné stanovit významnou míru autonomie těmto školám. Z tohoto důvodu je každá vysoká škola oprávněna vymežit podrobnosti jí se týkající ve svém statutu. Současně tato škola může vydat další vnitřní předpisy, které se mohou u jednotlivých škol značně lišit. Z tohoto ovšem vyplývá jeden z velmi zásadních poznatků, který velmi zásadně ovlivňuje celý zmiňovaný prostor. Tím je omezená možnost státu regulovat tyto instituce. Samotné jednotlivé vysoké školy tedy zásadně ovlivňují uvedenou oblast.

2.2 Chrám, výtah a pojišťovna

Jak napovídá samotný název práce, ústřední myšlenkou práce je navázání na studii pánů Jana Kellera a Lubora Tvrdého s názvem *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Jelikož lze název práce chápat v mnoha různých rovinách, považuji za vhodné vysvětlit, co měli pánové tímto svým názvem na mysli.

Zjednodušeně by se dalo říct, že se jedná o vyjádření institutu školy, jakožto orgánu, který v dějinném vývoji obměňoval své funkce a také zvyšoval anebo naopak snižoval svůj význam ve společnosti.

⁷ Na základě členění mezinárodní standardizované klasifikace vzdělání ISCED

⁸ [Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání \(školský zákon\)](#)

⁹ § 4 VŠ zákona

Školu jako chrám nejlépe vystihuje následující vyjádření z uvedeného dokumentu, cituji: „Není tomu historicky tak dávno, kdy škola bývala místem výjimečným a kdy to, co se v ní dělo, mělo v sobě nádech jakési posvátnosti. Vědění, které překračuje rámec elementárních každodenních pravd a všedních praktických dovedností, bylo odnepaměti považováno za výsadu jen nemnohých. Sloužilo jako cesta k poznání vyšších, běžně nedostupných pravd, jejichž odkrytí bylo nutným předpokladem a nástrojem k dosažení spásy duše.“¹⁰

Školu jako výtah zase nejlépe vystihuje následující citace: „V důsledku výrazného vzestupu reálného příjmu, lepšího sociálního zajištění, poměrně štědrých rodinných dávek a dalších sociálních výhod nebyly ani rodiny z nižších vrstev nuceny tak naléhavě jako dříve posílat své děti do práce co nejdříve ve snaze posílit příjmy domácností¹¹. Masivní zlepšení podmínek bydlení a dopravy dávaly tehdy pocit všeobecného pokroku, který pro všechny zvyšuje v nebyvalé míře příležitosti ke vzestupu. V nové situaci si i rodiny z dosud skromného prostředí začaly přát posunout své děti na společenském žebříčku o několik stupínků výše.“¹²

Poslední v názvu uvedený termín, tedy pojišťovna zase autoři popisují následovně: „Vzdělání, které dříve¹³ sloužilo jako opora skupinové naděje, se plynule a nepozorovaně proměňuje v jakousi individuální pojistku. Všem těm, kdo byli uvolněni ze struktur organizované modernity, má umožnit integrovat se v radikálně nových podmínkách rodící se společnosti sítí.“¹⁴

Je potřebné se pozastavit nad vlastním chápáním příslušného názvu. Dle mého názoru se autoři snaží tímto názvem evokovat v lidech čtoucích jejich práci postupný přerod vzdělávání, jakožto nástroje k „zušlechťování“ lidí od období, kdy bylo opravdu dostupné jen několika málo vyvoleným (chrám), k období, kdy se stalo jakýmsi nástrojem k překlenutí obvyklého zařazení do sociální třídy (výtah), až k určité následné

¹⁰ KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd, s. 17

¹¹ Jedná se o období padesátých a šedesátých let 20. století

¹² KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd, s. 27

¹³ Jedná se o období od poloviny sedmdesátých let 20. století

¹⁴ KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd, s. 41

degradaci samotného procesu v důsledku jeho masifikace a zvýšené potřebě k jeho získání, jakožto existenčního prostředku (pojišťovna).

2.3 Škola jako sociální opatření

Od doby, kdy bylo vzdělávání nazváno pojišťovnou (alespoň podle vyjádření autorů dříve několikrát zmiňované studie), uplynula poměrně dlouhá doba. Příslušný časový úsek sebou samozřejmě přinesl některé nové skutečnosti, na které by tato práce chtěla zareagovat. Ať už se jedná o proměnu makroekonomického prostředí (např. vleklá ekonomická krize, deflace měn v mnoha státech světa, apod.) anebo o vývoj v oblasti vzniku některých dříve nepoznaných jevů.

Vyjádřením „škola jako sociální opatření“ je potřeba chápat stav, kdy škola, jakožto instituce, ale především samotný proces vzdělávání, vstoupil do další fáze svého vývoje. Tímto stavem je myšleno takové jednání lidí, při kterém se vzdělávání již ve své podstatě netýká ani procesu samotného vzdělávání, ale slouží spíše jako jakási záložna pro ty osoby, které si v současnou chvíli nedokážou nalézt práci, případně pro ty, kteří si své uplatnění na pracovním trhu ani nedokážou a nechtějí představit. Zjednodušeně řečeno se jedná o lidi, kteří zneužívají současné široké sítě škol ke svému vyčlenění se z pracovního procesu.

Jako analogický příklad lze chápat jednání některých sociálních skupin ve věci sociálních systémů. Tyto skupiny to však činí na základě košatého sociálního systému. Dalo by se říct, že tento popisovaný jev je tedy jakousi zdvojenou degradací významu vzdělávání (první degradací je myšlena škola jako pojišťovna).

Otázka, v podstatě jedna ze stěžejních, kterou si tato práce klade, zní, zda se naše společnost již opravdu dopracovala do této fáze. Fundamentální rozdíl mezi významy pojmů „škola jako pojišťovna“ a „škola jako sociální opatření“ lze chápat také v tom smyslu, že pokud je vzdělávání pojišťovnou, jedná se o instituci společensky stále užitečnou, naopak v případě sociálního opatření jde o instituci přebytečnou a v podstatě i škodlivou.

2.4 Společnost vědění či nevědění?

Společnost vědění. Termín, s nímž se v posledních letech setkáváme v odborných pedagogických kruzích takřka na každém kroku. Jedná se ve své podstatě o vizi, kterou si mnoho reformátorů či politiků dalo takřka do svého erbu. Sen, kterého chtějí všechny vzdělávací soustavy v důsledku svého vývoje dosáhnout. Je tento sen možný a realizovatelný? Nejedná se jen o určité zbožné přání, kterého je samo o sobě nemožné dosáhnout?

Dříve než se pokusíme odpovědět na tuto zásadní otázku, je potřebné uvést důvod, proč se příslušnou problematikou vůbec práce zabývá. Jedná se o jeden z ústředních problémů, ale současně i výzev, kterým současná společnost čelí.

Jak již bylo v úvodu kapitoly uvedeno, společnost vědění je určitým cílovým řešením mnoha aktérů, kteří mají možnost ovlivňovat prostor vzdělávání. V takovémto případě se mnoho těchto aktérů rozhodlo tento sen naplňovat. A tímto se dostáváme k meritu problému, který budeme řešit.

Společnost vědění, jakožto koncept, v sobě totiž do určité míry nese problém, který se celou prací neustále proplétá. Jedná se možná o konceptuální rozpor mezi tím, co by mělo být chtěno a tím, co by bylo potřebné. Nyní však již k samotnému teoretickému vymezení problému.

Co je to tedy ta společnost vědění? Velmi pěkně nám odpovídá jeden z citátů. „Společnosti vědění lze přirovnat k Yettimu, o kterém sice každý mluví, ale nikdo ho vlastně v realitě nikdy neviděl, případně vlastně nikdo neví, jak přesně vypadá.“¹⁵ Do určité míry se jedná o módní pojem, který lze chápat hned v několika různých rovinách.

Za prvé je termín společnost vědění velmi často užit jako metafora či zastřešující pojem, který není nijak dále upřesněn. Za druhé se často tohoto pojmu užívá nikoli analyticky, ale normativně jako cíle, ke kterému by měla společnost směřovat a o který by měla usilovat (např. European Commission 1997). Teprve za třetí, se pojmu užívá

¹⁵ GREGER, D. , ČERNÝ, K. *Společnost vědění a kurikulum budoucnosti*. Orbis schode, 2007, ročník 2, č. 1. s. 22

jako souborného termínu pro označení typu společnosti, ve které se vědění stává dominantní produktivní silou, a která má následně také další specifické aspekty.¹⁶

Společnost vědění by se dala zjednodušeně chápat jako koncept transformace ke společnosti, ve které se klíčovým faktorem produkce stává vědění samotné, nikoliv fyzické produkty, jak tomu bylo v dobách předchozích. Ke vzniku společnosti vědění přispívá několik skupin faktorů. Za prvé jde o technologické změny, tím jsou myšleny především informační technologie, které neskutečným způsobem urychlují samotné procesy a také je značně zjednodušují. Za druhé jde o změny v ekonomice. Zvyšuje se podíl výrobků, které jsou relativně nenáročné na suroviny, vyžadují však rozsáhlé „know-how“. U nových produktů se cena výrobků čím dál více odvíjí nikoli od ceny surovin a práce, ale od vědění, které bylo k výrobě zapotřebí. Třetím okruhem faktorů jsou proměny trhu práce. Technologické změny umožňují vyrobit stejné množství výrobků s mnohem menším počtem pracovní síly. Za čtvrté pak jde o změny v sociální struktuře. Rozdíl v riziku nezaměstnanosti mezi nekvalifikovanými a vysoce kvalifikovanými pracovníky by se měl neustále prohlubovat.¹⁷

Jestliže si takto společnost vědění vymežíme, jen velmi těžce můžeme proti tomuto konceptu protestovat. Zdá se být zcela jednoznačné, že přijetí tohoto konceptu zaručí, že naše společnost bude vzdělanější a současně lépe uplatnitelná. Je tomu tak ale skutečně?

Žádný koncept samozřejmě nemůže být nikdy zcela bezchybný, a to především tehdy, pokud je špatně pochopen. Společnost vědění se postupně z koncepčního záměru přetavila do určitého politického dogmatu, který se jej snažil přetvořit do konkrétních směrnic, indikátorů apod. Je samozřejmé, že s příslušným procesem se setkáváme takřka u všech životaschopných konceptů, přesto se jeví, že v tomto případě se jedná o zcela zásadní zásah do osudů budoucích generací.

Za jednoho z největších kritiků společnosti vědění by se v současné době dal chápat Konrad Liesmann, který v poměrně nedávné době rozvířil nejen odborné kruhy

¹⁶ VESELÝ, A. *Co je a není společnost vědění*. Centrum pro studium vysokého školství, 2005, ročník 13, č. 3, str. 2

¹⁷ GREGER, D., ČERNÝ, K. *Společnost vědění a kurikulum budoucnosti*. Orbis scholae, 2007, ročník 2, č. 1. s. 22-25

svým revolučním dílem *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*¹⁸. V této své práci pojednává především nad ústředním konfliktem samotného pojetí společnosti vědění. Poměrně jednoznačně tento problém vystihl v jednom svém vyjádření. „Neustálé úsilí o získání vzdělání nahrazuje cíl, jak už mimochodem diagnostikoval ve čtyřicátých letech 20. století Günther Anders: Důležité je "celoživotní učení, ne vědění nebo dokonce moudrost". Pokud však nejde společnosti vědění ani o moudrost, ani o poznání, ani o porozumění jakožto ústřední indikátory toho, co drží společnost pohromadě, oč jí tedy jde - kromě simulace permanentní ochoty se učit?“ Vyjádření by se dalo chápat jako kritika vyprázdnění samotného konceptu „neustálého učení se.“ Liesmann se snaží kontrovat, že moudrost člověka a společnosti netkví v učení se samotném, ale spíše v kvalitní práci s informacemi, daty a jinými dostupnými prostředky.

Obdobně by se dal chápat i ústřední problém současného stavu v terciárním vzdělávání. Samotný koncept rozšíření vysokoškolského prostoru masám nezaručuje také zvýšení vzdělanosti společnosti samé. Jestliže se navíc bavíme o kvalitě vzdělávání, efektem zcela určitě není nárůst kvality tohoto vzdělání, ale naopak stagnace či snížení kvality jako takové. Je zjevné, že očekávané řešení celospolečenských problémů, které mnozí politici tímto konceptem očekávali, se ani zdaleka nenaplnilo. Stále více se totiž ukazuje, že samotný koncept neustálého učení se ještě nenaplnuje potřebu společnosti ohledně uplatnitelných a jinak využitelných absolventů.

Samotný Liesmann se navíc poměrně podrobně zabývá samotným prostorem vysokých škol, ve kterém spatřuje především v oblasti učiněných reforem, značné množství problémů současné společnosti. Zdá se tedy, že koncept společnosti vědění nijak nenapomáhá celkové vzdělanosti společnosti, aspoň tedy z pohledu zmiňovaného autora.

Pojďme se nyní podrobněji podívat na nejvíce kritizované prvky v oblasti stávajícího vysokého školství, kterým se Liesmann věnuje. Nemá smysl citovat veškerá jeho vyjádření, je vhodnější uvést výčtem jen některé kritické prvky.

Samotný Boloňský proces se jeví jako neefektivní a spíše škodlivý. Povinným zavedením tříletého bakalářského studia ve všech oborech dostaly všechny univerzity za

¹⁸ LIESSMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008. 125 s. ISBN 9788020016775

úkol poskytovat primárně "protovědecké profesní vzdělání". To má snad smysl v zemích, které nemají vyvinutý žádný systém odborného školství. Pro jiné země ale znamená bakalářské studium zcela zbytečnou restrukturalizaci univerzit.¹⁹

Velmi kritizovanou novinkou pak je systém ECTS (European Credit Transfer System). Kredity či výkonnostní body udělované za určité studentské aktivity - teoreticky nejen za semináře a přednášky - podle Liesmanna nepředstavují žádný obsahový ekvivalent studia, nýbrž porovnávají jen vynaložený pracovní čas. Jde tedy spíše o položku objemovou než kvalitativní, což samozřejmě nenapomáhá samotnému vzdělávacímu procesu. Existuje samozřejmě mnohem širší skupina kritizovaných věcí, ale i kritiků samotných, pro účely této práce je však učiněn náznak zcela postačující. Vraťme se k ústřednímu problému této kapitoly.

Je společnost vědění, která sebou jako vedlejší jev nese masifikaci školství jako takového, vhodným nástrojem pro další směřování vzdělávací soustavy? Nejen na tuto otázku se pokusíme odpovědět v následujících kapitolách.

Nic se snad nezmění tím, pokud bude ještě jednou vyřčena zásadní myšlenka, která ve shodě s Liesmannem vyjadřuje zřejmě nejpodstatnější problém celé současnosti vzdělávání. Je podstatou učení samotné učení? Je důležité natahovat neustále délku studia tak, abychom byli chytřejší? Je nutné, aby se nejvyšších stupňů vzdělávání účastnily veškeré masy a sociální vrstvy obyvatel? Nejsou i nadále potřební lidé, kteří tzv. vzdělání nejsou? Není pro určitou sociální vrstvu spíše přínosem, že dokáže pracovat např. manuálně a nečelí díky tomu zvýšené konkurenci na trhu práce? Není dnešní zcela dostupné vzdělávání i díky bezplatnosti spíše zabijákem kvality tohoto vzdělávání?

Zcela zjevně se jedná o otázky, které si klade mnoho z nás. Odpovědi na ně nejsou v žádném případě jednoduché a ani v případech, kdy na ně zodpovíme, nejsou lehce realizovatelné v praxi. Následující kapitola nám na příslušné otázky nezodpoví, pokusí se nám však vytvořit určitý předobraz stávajícího a minulého stavu, který se dané problematiky týká. Na základě tohoto popisu se pak pokusíme tyto zmíněné otázky jednotlivě zodpovědět. Otázkami ovšem nejsou myšleny ony konkrétní zásadní otázky

¹⁹ LIESSMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008. 125 s. ISBN 9788020016775

uvedené výše, ale spíše ucelený prostor prokazování ústředního cíle práce, jehož nedílnou součástí jsou i odpovědi na ony zmíněné náročné otázky.

2.5 Vývoj terciárního vzdělávání v ČR

Bavit se o vysokoškolsky vzdělané populaci se s mírnou nadsázkou můžeme teprve od konce 50. let minulého století. Do této doby se jednalo o zcela výjimečný typ vzdělávání. Navíc byl uzavřen pro velmi úzké specifické skupiny osob²⁰.

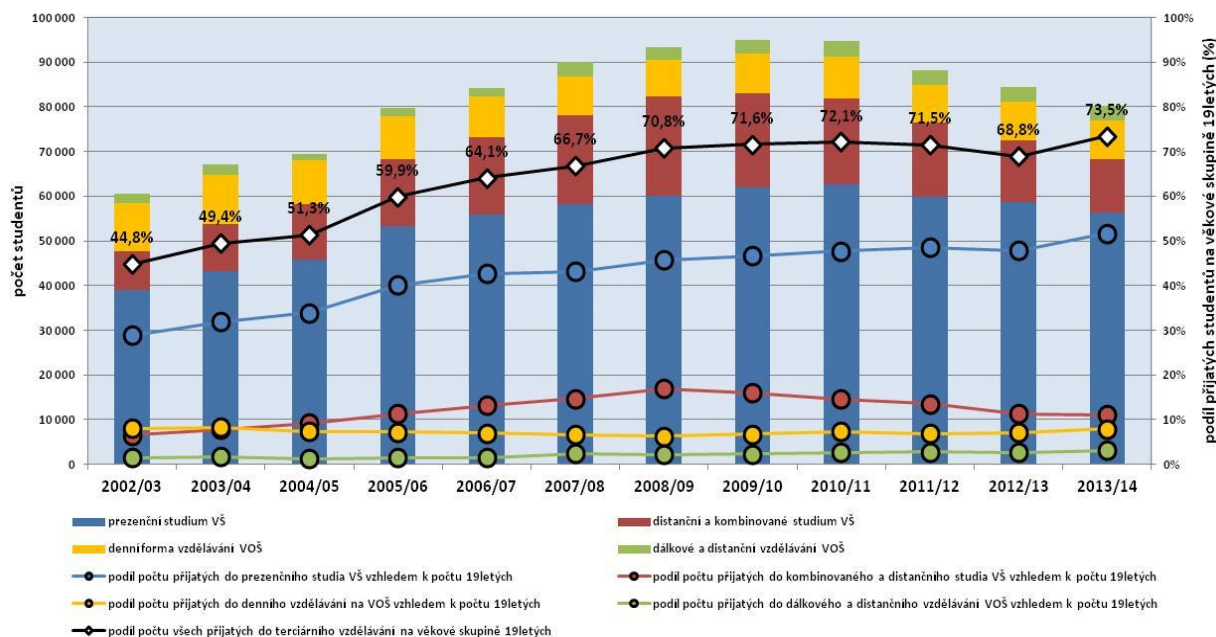
Následný prudký nárůst počtu těchto osob v západních zemích, který byl se zpožděním okopírován i v zemích střední a východní Evropy, pak zcela zásadně proměnil význam tohoto stupně vzdělávání. Ze vzdělání pro privilegované masy se rázem stalo vzdělání, které je dostupné prakticky všem vrstvám obyvatel. Vývoj byl natolik prudký, že se především ve zmiňovaných východních zemích dokázaly navýšit podíly obyvatelstva vstupujícího do těchto škol, takřka na úroveň zemí západních, a to ve velmi krátkém čase.

Jak znázorňuje následující graf, již jen v předchozích 12 letech se navýšil podíl české populace, která vstupuje do terciárního vzdělávání o cca 30 %. Pro určitou představu je potřebné upozornit, že se jedná přibližně o stejný podíl osob, který odpovídá podílu osob vstupujících do oborů středního vzdělání s výučním listem.

Tento prudký nárůst je navíc o to významnější, pokud si uvědomíme členění terciárního vzdělávání na oblast vysokoškolského a vyššího odborného vzdělávání. Zatímco podíl osob vstupujících do vysokoškolského typu studia neustále narůstá, podíl osob do prakticky orientovaného studia vyšších odborných škol od roku 2008 poměrně významně klesá.

²⁰ V 80. letech 19. století v zemích, jako je Německo, Velká Británie, Itálie či Francie, navštěvovalo vysokou školu pouhé 1 % mužů každé věkové kohorty (a žádná žena). V předvečer druhé světové války tento podíl nepřekročil 2 %. Prudký nárůst počtu vysokoškolských studentů byl ve většině zemí nastartován teprve od konce 50. let 20. století (KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd, s. 8)

Graf č. 1: Počet poprvé zapsaných do terciárního vzdělávání v České republice a jejich podíl na věkové skupině 19letých (2002/03–2013/14)



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

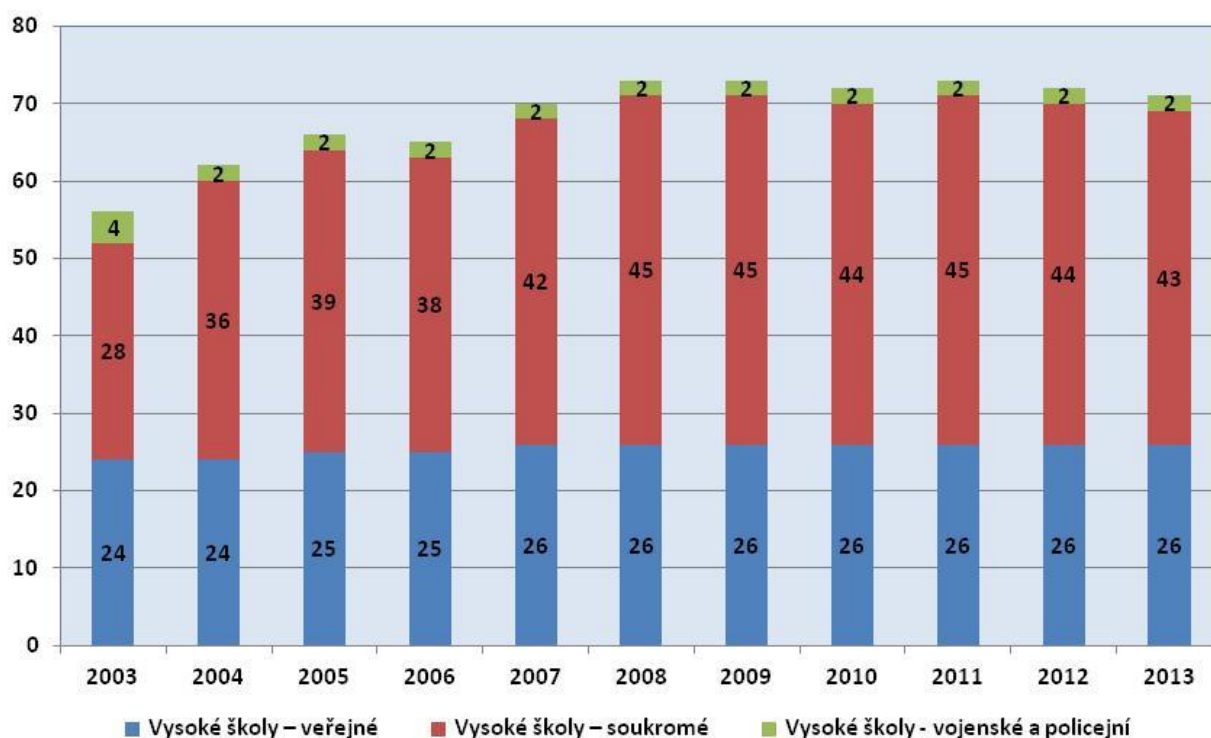
Zarážejícím faktorem je také to, že snížení rychlosti celkového podílového nárůstu v současné době, je způsobeno především tím, že bylo v nedávné době významně omezeno vysokoškolské studium v kombinované a dálkové formě. S postupujícím demografickým propadem, který přichází z prostoru středních škol, se pak dá očekávat další podílový nárůst vysokoškolsky vzdělané populace. Tento propad bude navíc poměrně významný a také dlouholetý. Teprve v horizontu cca 10 let se můžeme dočkat příchodu populačně silnějších ročníků, o nichž se v nedávné době mluvilo jako o dětech tzv. babyboomu.

Je ovšem naivní předpokládat, že by se další generace chovaly v rozporu s generacemi předchozími, tudíž je předvídatelné, že bez vnějšího zásahu státu k jakémukoliv podílovému poklesu vysokoškolské populace v žádném případě nedojte. To lze navíc potvrdit i vývojem v ostatních státech, ať již s podobnou či zásadně rozdílnou nedávnou historií.

Další zajímavou statistikou, na které lze demonstrovat současný vývoj v České republice, je graf, ve kterém nalezneme vývoj počtu vysokých škol v posledních 10

letech. Z grafu lze vyčíst, že za tak krátkou dobu přibylo v České republice značné množství vysokých škol, což se vzhledem k očekávanému demografickému propadu bude muset zásadně projevit na celkové kvalitě nabízeného vzdělání.

Graf č. 2: Počty vysokých škol v ČR podle zřizovatele (2003-2013)



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

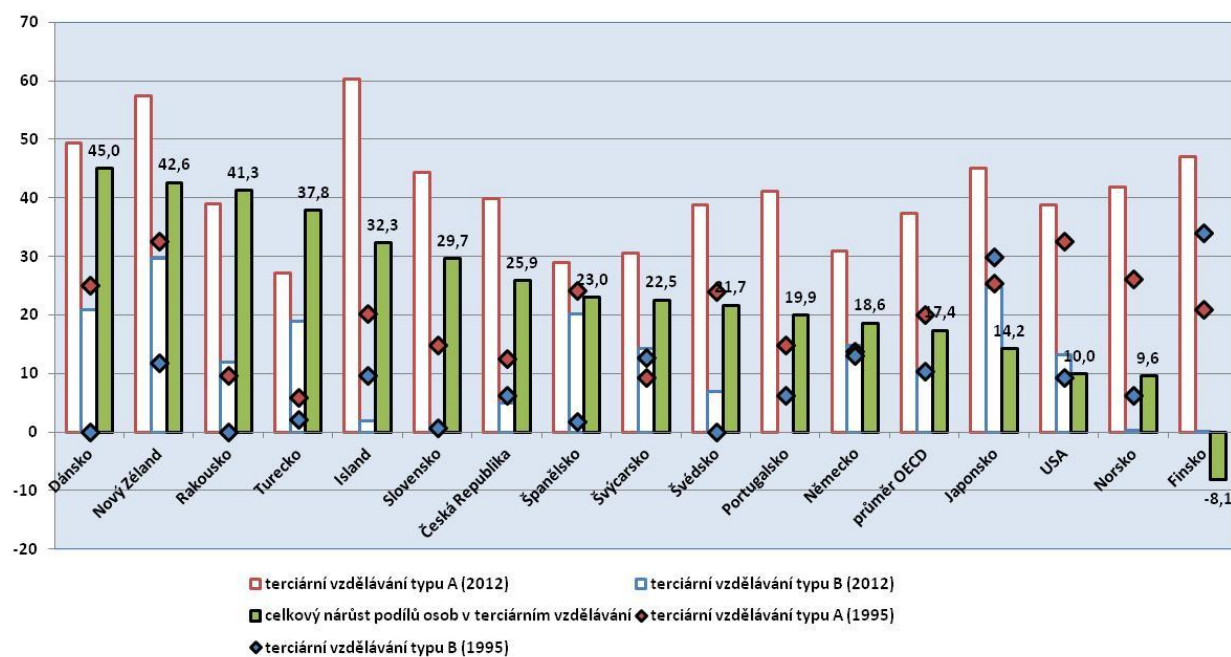
2.6 Vývoj terciárního vzdělávání v dalších státech

Česká republika není izolovaným státem, jehož vývoj by byl v mnoha aspektech rozdílný oproti vývoji jeho sousedů, případně od států s obdobnou historií. Příslušné vyjádření se týká samozřejmě také oblasti vzdělávání.

Jak již bylo dříve uvedeno, s výrazným nárůstem podílu osob s terciárním vzděláváním se setkáváme až ve druhé polovině 20. století. V následujícím grafu lze názorně vidět, jak výraznou měrou tento podíl narůstal jen v předchozích několika málo letech. V meziročním srovnání mezi léty 1995 a 2012 se zvýšila míra graduace osob

v terciárním vzdělávání²¹ s výjimkou Finska ve všech s Českou republikou srovnatelných státech²². Je potřebné podotknout, že v některých pak velmi výrazně.

Graf č. 3: Míra první graduace v programech terciárního vzdělávání typu A a B (1995 a 2012)



Zdroj dat: Educatin at a Glance, 2014

Pozn.: Terciární vzdělávání typu A (obvykle VŠ), Terciární vzdělávání typu B (obvykle obdoba VOŠ)

Nejvýraznějšího nárůstu bylo v inkriminovaném období dosaženo v Dánsku, jednalo se takřka o 50 % nárůst. Česká republika se mezi vyspělejšími státy řadí k zemím s nadprůměrným nárůstem tohoto jevu. Mezi léty 1995 a 2013 došlo v odpovídající věkové kohortě k nárůstu o více než 25 %.

V souvislosti se zvyšujícím se podílem osob v terciárním vzdělávání je potřebné upozornit také na jinou velmi významnou statistiku. Jedná se o dobu, kterou stráví průměrná osoba v počátečním vzdělávání²³. Příslušná statistika prochází v poslední

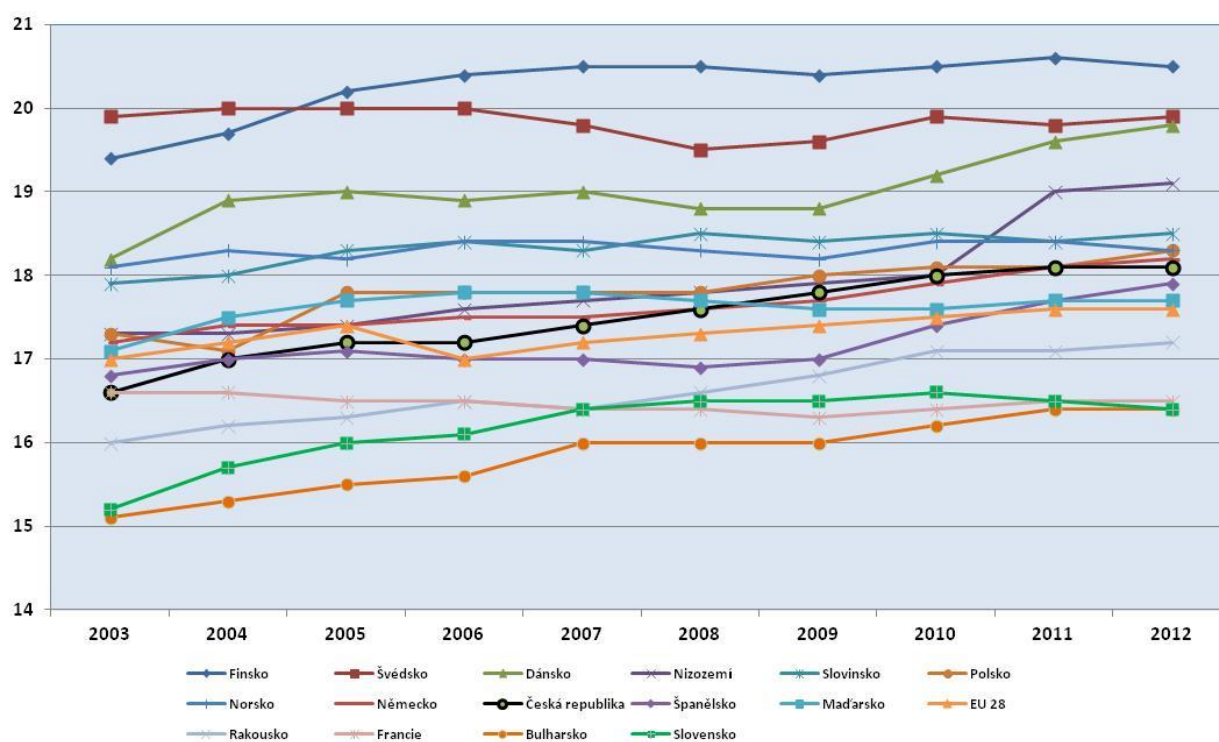
²¹ Jde o mezinárodně uznávaný indikátor, který porovnává počet absolventů daného stupně vzdělávání s odpovídající věkovou kohortou

²² Tímto jsou myšleny státy s obdobným ekonomickým charakterem, povětšinou státy OECD

²³ Doba, kterou osoba stráví ve školách před svým prvním nástupem na pracovní trh

několika letech značným nárůstem a svědčí nejen o zvyšujícím se podílu populace ve vzdělávání, ale také o době, po kterou se tyto osoby vzdělávání věnují. Je potřebné podotknout, že se zvyšující se dobou vzdělávání se také oddaluje doba přechodu těchto absolventů škol na trh práce. To v sobě může nést i některé velmi negativní konsekvence, a to především v oblasti ekonomiky státu. Tomuto jevu se však blíže věnuje jedné z dalších kapitol.

Graf č. 4: Doba, kterou stráví průměrná osoba v počátečním vzdělávání



Zdroj dat: Eurostat

Z grafu vyplývá, že v předchozích 10 letech došlo k průměrnému prodloužení doby vzdělávání osob ze zemí EU o více než půl roku, v České republice pak o rok a půl, což je jeden z nejvýraznějších celkových nárůstových hodnot. Je také potřebné upozornit, že ve většině sledovaných zemích dochází i v současné době k dalšímu celkovému nárůstu sledované veličiny.

Vraťme se na chvíli v čase. „Pro kohorty narozené v letech 1940 až 1955 nebylo žádnou tragédií přerušit školu předčasně ve věku čtrnácti či patnácti let. V době jejich

mládí to nevedlo nutně k sociální exkluzi. Dokázali se tehdy (tedy v letech 1955 až 1970) uplatnit ve výrobní sféře bez přílišných problémů. Naopak, pro následující generaci platí, že i po absolvování povinné školní docházky ve věku šestnácti, ba i osmnácti let, zanechat dalšího studia znamená v devadesáti procentech případů tvrdý boj o místa a velkou nejistotu, zda a kdy na trh práce vůbec proniknou.“²⁴

Z uvedené citace vyplývá, že studenti z tradičních kapitalistických zemí na konci 90. let minulého století a studenti z nových demokratických zemí na počátku tohoto století způsobili další značné prohloubení tohoto problému. V souladu s názvem k citaci použité práce²⁵ by se dalo říct, že vzdělávání se stalo spíše pojišťovnou než čímkoliv jiným. Je zjevné, že kdo dnes nedosahuje alespoň vzdělání na úrovni svých rodičů, může se dostat do značné sociální pasti. Příslušné vyjádření však v žádném případě nelze zobecnit, v mnoha případech se nevylučuje dobrá uplatnitelnost žáků sice s nízkým stupněm vzdělání, přesto však s dobře uplatnitelným oborem vzdělání. Mezi takovéto obory patří např. některé tradiční řemeslné anebo technické obory.

Dá se však jednoznačně konstatovat, že celkový historický vývoj vedl k prudkému nárůstu celkové „papírové“ vzdělanosti obyvatel. Jedná se však o nárůst „skutečné reálné vzdělanosti“ jednotlivců či společnosti? To je skutečně náročná a těžce zodpověditelná otázka.

Na následujícím grafu je demonstrováno, jak obrovskému nárůstu počtu vysokoškoláků Evropa v posledních letech čelí. Jen za posledních cca 10 let bylo přijato do vzdělávání na vysokých školách v uvedeném regionu takřka o 3 milióny osob více než před uvedenou krátkou dobou. Jedná se o nárůst cca 15 % a odpovídající celkovému počtu populace některých menších členských států EU²⁶. Vzhledem k celkové stagnaci a v mnoha státech i poklesu počtu obyvatel²⁷ se jedná o nárůst opravdu masivní.

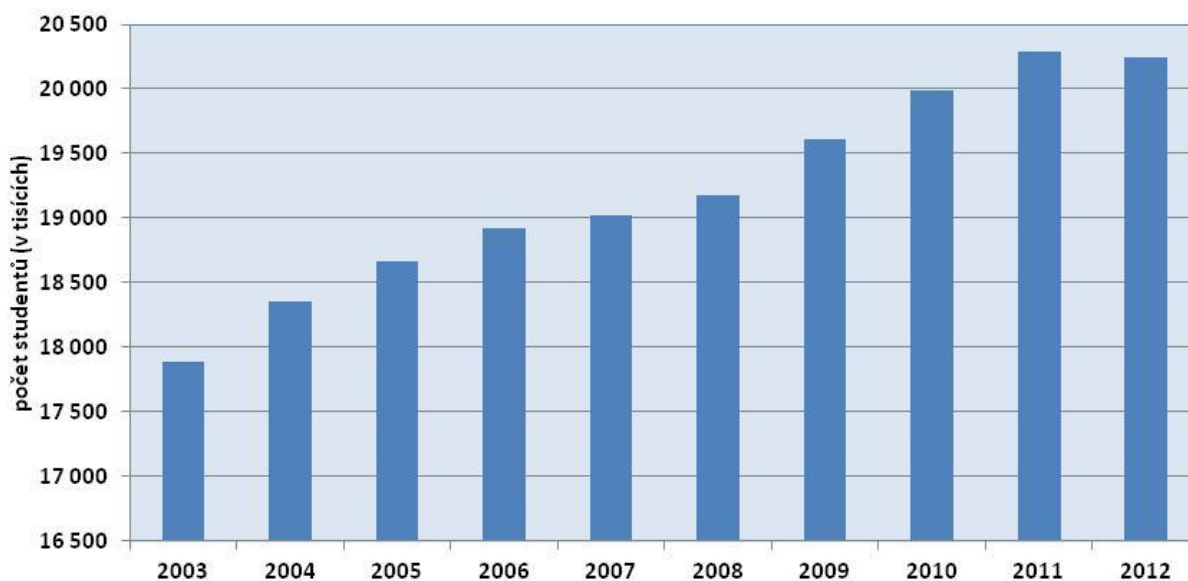
²⁴ KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd, s. 50

²⁵ KELLER, J., TVRDÝ, L. Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd.

²⁶ Např. Litva, Lotyšsko anebo Slovinsko

²⁷ Jestliže v některých evropských státech populace roste, jedná se o růst způsobený přistěhovačci. Tato skupina se však již tradičně neúčastní vyšší měrou vzdělávání v terciárním sektoru

Graf č. 5: Vývoj počtu vysokoškolských studentů v EU (2003-2012)



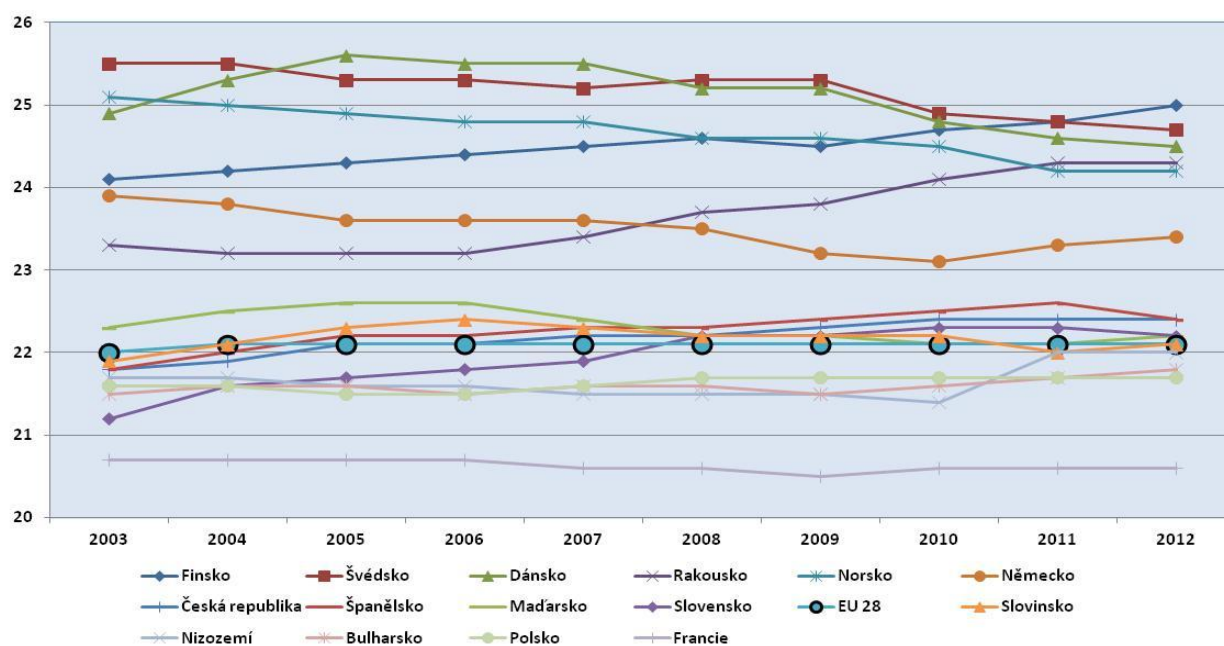
Zdroj dat: Eurostat

V souvislosti s uvedeným nárůstem počtu studentů pokračuje také nárůst průměrného věku osob, které se terciárního vzdělávání účastní. V celoevropském měřítku se sice jedná o nárůst takřka nezatelný (za posledních 10 let o cca 0,1 roku), existují však i státy, u nichž dochází k nárůstu zdatelnému. Příkladem takového státu je i Česká republika. Od roku 2003 do roku 2012 se prodloužil průměrný věk vysokoškolského studenta o 0,6 let na věk 22,4 let v roce 2012.

Zajímavostí je, že jestliže srovnáme tzv. staré a nové evropské státy, dojdeme k poněkud zajímavému závěru, kdy střední věk studentů starých evropských států postupně klesá, naopak věk studentů z tzv. nových členských států roste. I na tomto příkladu jde názorně vidět, do jaké míry dochází v rámci EU k určité unifikaci.

Závěrem této kapitoly by bylo vhodné poznamenat, že ačkoliv se mezi jednotlivými sledovanými státy (ať už v rámci EU, ale i v rámci OECD) vyskytují v některých případech poměrně značné statistické rozdíly, dochází stejně jako v předchozích případech ke sblížení těchto trendů. Z určitého hlediska se stáváme svědky postupné, stále větší otevřenosti a unifikace nejen v sektoru terciárního vzdělávání.

Graf č. 6: Střední věk studentů v terciárním vzdělávání (2003-2012)



Zdroj dat: Eurostat

Je ovšem potřebné současně upozornit na to, že oproti od výše uvedeným statistickým veličinám spjatým se vzděláváním, se např. oblast ekonomiky anebo trhu práce jednotlivých států značně odlišuje a tento trend má prohlubující se tendenci. O tomto však až v dalších kapitolách této práce.

2.7 Terciární vzdělávání v současném kontextu

Jestliže by se tato práce měla v tuto chvíli ohraničit jakousi potenciální čáru a měly by být vyřknuty některé stávající poznatky týkající se prostoru terciárního vzdělávání, muselo by se tak učinit hned v několika kontextech. Současně je potřebné upozornit, že se v žádném případě nejedná o vyjádření výsledné a jednoznačné, ale spíše o orientační. Problém tkví v tom, že vzdělávání se stejně jako jiná odvětví lidské činnosti neustále mění, a to nejen v čase, ale i v prostoru. Co např. může platit pro jeden stát, nemusí bezvýjimečně platit pro stát jiný.

Nyní již ale k samotnému vyjádření. Terciární vzdělávání se v dnešní době stalo zcela běžným segmentem vzdělávací soustavy, který je plně přístupný veškeré populaci, a to bez ohledu na sociální původ či zařazení anebo např. i věk.

Již mnohokrát uváděné vyjádření, že vzdělávání je pojišťovnou, se dá poměrně jednoduše prokázat, a to nejen výše uvedenými statistikami, ale prostě už jen tím, jak je touto společností chápáno, vnímáno, ale např. médii i propagováno a popisováno.

Osobně si vzpomínám, jak jsem se poprvé hlásil na vysokou školu. V té době šlo o stěžejní záležitost mého života, a to i v kontextu celé mé rodiny či dokonce populačního ročníku. A to se sám považuji za ještě poměrně mladou generaci. Co mají říct osoby, které se hlásily např. před třiceti čtyřiceti lety?

Svým osobním vyjádřením chci pouze podotknout, že samotné chápání tohoto stupně studia, jakožto něčeho, co již není tak výjimečné, poněkud degraduje ono studium samotné, a to na dříve zmiňovanou pojišťovnu. Otázka ovšem zní: „Je dnešní terciární vzdělávání již spíše sociálním opatřením?“ Na danou otázku si pokusíme odpovědět v následujících kapitolách.

Na samotný závěr nejen této podkapitoly, ale celé samotné kapitoly, by bylo vhodné zopakovat některá důležitá zjištění a také statistiky, které byly v předchozích podkapitolách učiněny. Jde totiž o to, že příslušné statistiky budou výchozím bodem pro zkoumání informací učiněných v následujících kapitolách práce. Tato data budou také mnohdy konfrontována při prokazování některých jevů, které ze stávajícího a zřejmě i budoucího vývoje vyplývají.

Na základě těchto zjištění a statistik se bude prokazovat ústřední myšlenka práce, tedy, že současné terciární vzdělávání pokročilo z postavení pojišťovny již spíše do oblasti sociálního zabezpečení studentů. Díky značné masifikaci studentů se tak zmiňovaný stupeň studia zařadil spíše mezi negativní jevy, se kterými se v současnosti můžeme setkat.

Nyní již k samotným zjištěním. V současné chvíli jsme svědky neustálého, ať už personifikovaného, ale i podílového nárůstu populace s terciárním vzděláváním ve společnosti. Tento nárůst je dlouhodobý, masivní a ve vyspělých státech prakticky celoplošný. Česká republika zažívá nárůst ještě vyšší, než je obvyklý průměr, a to především díky svému historickému deficitu. Narůstající počet osob je kopírován

nárůstem počtu institucí, které daný typ studia nabízejí, v České republice se jedná o nárůst skokový. Setkáváme se také s nárůstem celkové průměrné délky vzdělávání, stejně tak i se středním věkem, ve kterém se zainteresované osoby vzdělávání účastní.

Zcela na závěr kapitoly jen drobná pozvánka, a to, že příslušná konstatování budou v následujících kapitolách podrobněji konfrontována s dalšími poznatky a informacemi. Výsledně se pak bude zjišťovat jejich potenciální negativita.

3 Metody průzkumu sledovaného prostoru

Základní cíl této práce byl již v průběhu předchozích kapitol mnohokrát vyřčen. Bylo také konstatováno, že hlavní cíl bude podpořen také množstvím cílů dílčích. Tyto dílčí cíle pak budou tvořit páteř potvrzení samotné hypotézy práce.

Uvedené dílčí cíle je nutné v následující části práce potvrdit, a to za pomoci sběru a zpracování statistických dat. Některé z těchto zpracování budou podpořeny průzkumy, kterým se bude věnovat tato kapitola. Současně bude potřebné některé dílčí cíle potvrdit pouze za pomoci těchto průzkumů, a to z důvodu neexistence jiných dostupných relevantních dat.

K práci budou tedy mimo běžně dostupná statistická data využity dva konkrétní datové zdroje. Bude se jednat o klasický dotazník, který bude zaslán kompetentním osobám, které se v příslušné problematice orientují, a také bude využita anketa, která odpovídá jak uvedenému dotazníku a bude s ním tedy porovnatelná, ale také zcela zapadá do koncepce touto prací zkoumaných otázek.

Celkově je potřebné konstatovat, že tato kapitola bude členěna na řešení dvou zmiňovaných průzkumů, kdy bude popsán jejich vznik, zpracování a metodika a také budou následně samozřejmě vyhodnoceny. Získaná data pak budou využita v kapitole následující, kdy v některých případech budou sloužit jako data podpůrná, a to především k potvrzení hypotézy anebo budou zcela samostatně tuto hypotézu vytvářet.

3.1 Zdrojová data a analytické studie

Data, se kterými se bude v této kapitole pracovat, lze v porovnání s ostatními výzkumy, které byly a budou v této práci použita, považovat za zásadně rozdílná. Jedná se totiž o data, která nevyplývají z jejich přímého sběru a zpracování, ale jsou sbírána a zpracována na základě ankety a dotazníkového šetření. Jedná se tedy o data spíše pocitová, nikoliv pevná. Je ovšem potřebné upozornit na fakt, že v obou zmiňovaných případech byly dotazovány osoby, které pracují na pozicích, které se dají v oblasti školství a vzdělávání považovat za odborné. Co se tedy týče relevance příslušných dat,

jedná se zcela určitě o data, která mohou být bez zbytečných otázek využita. Tato data kvalitně vypovídají o stávajícím stavu hodnocení příslušných problémů pracovníky ve školství, a to na pozicích vedoucích (ředitel školy, zástupce ředitele školy), ale i řadových (pedagogický pracovník) pracovníků.

Samotná sesbíraná data pak budou následně zpracována v souladu s obvyklými statistickými metodami a také za účelem využití výstupů z těchto dat pro účely potvrzení hypotézy samotné práce. Zjednodušeně řečeno, samotná data nám mají zodpovědět na některé otázky, které jsou jinak prakticky nezjistitelné a vyžadují spíše pocitové vyjádření než vyjádření sumární.

O jednotlivých sběrech a zpracováních pak budou uvedeny podrobnější informace v následujících podkapitolách.

3.2 Internetová anketa

Pro účely zodpovězení poměrně náročné a subjektivně podané otázky uvedené níže bylo využito možnosti využití výsledků ankety realizované na portálu, který se prioritně zabývá vzděláváním a informováním vedoucích a řadových pracovníků ve školství. Portál www.vzdelavacisluzby.cz v sobě obsahově nese možnost poradenských, legislativních, ale i informačních služeb pro uvedené cílové skupiny.

Využití tohoto datového zdroje se jevílo z uvedených důvodů jako velmi prospěšné, zvláště při možnosti konfrontace zjištěných dat i s jiným subjektivním datovým zdrojem. Tím je myšlena anketa, které se věnuje následující podkapitola.

Samotná zjištěná data mohou buďto potvrdit anebo vyvrátit předpokládanou dílčí hypotézu a tím jí buďto akceptovat k zařazení do samotných potvrzujících hypotéz, případně zjistit, proč se výstupy od sebe liší.

Anketní otázka byla na portálu www.vzdelavacisluzby.cz uvedena dne 1. ledna 2015 a byla zkoumána přesně jeden měsíc. Jelikož se jedná o v podstatě současnost, lze považovat získaná data za vypovídající z hlediska současných nálad cílové skupiny.

Nyní již k samotné anketní otázce. Formulována byla následujícím způsobem. „Jaký je podle Vašeho profesního mínění nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?“. Nabízela pak následující možné odpovědi.

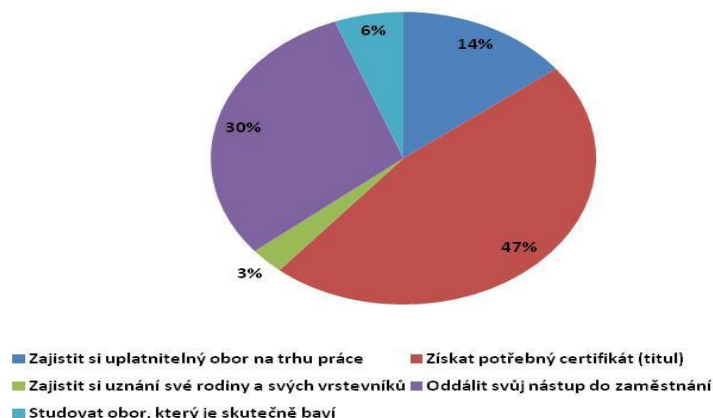
- Zajistit si uplatnitelný obor na trhu práce
- Získat potřebný certifikát (titul)
- Zajistit si uznání své rodiny a svých vrstevníků
- Oddálit svůj nástup do zaměstnání
- Studovat obor, který je skutečně baví

Uvedená nabídka velmi kvalitně popisuje terciární prostor z hlediska priorit samotných studentů a může tedy zodpovědět např. na otázku, jak samotní studenti své studium berou a chápou? Tímto příslušná anketa dokonale zapadá do mozaiky řešené hypotézy.

Je ovšem současně potřebné upozornit na fakt, že samotný výstup z ankety není a nemůže být jediným potvrzujícím faktorem této hypotézy. Nyní již k samotným výsledkům uvedené ankety.

Ve výsledcích ankety poměrně přesvědčivě vítězí výsledky, které potvrzují hypotézu a také dřívější zjištění pánů Kellera a Tvrdeho, konkrétně tedy, že studenti dnes nestudují v institucích terciárního vzdělávání z důvodů, které by se daly předpokládat v případech obvyklého fungování vzdělávacích institucí státu. Takřka 50 % odpovědí směřuje k potvrzení teorie, že vzdělávání je dnes jakousi pojišťovnou. Prioritním cílem studentů podle těchto odpovědí je získání titulu.

Graf č. 7: Výsledky hlasování v anketě na téma „Jaký je podle Vašeho profesního mínění nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?“



Zdroj dat: Anketa na vzdělávacím portálu www.vzdelavacisluzb

[y.cz](http://www.vzdelavacisluzb) (proběhla ve dench od 1. 1. 2015 do 31. 1. 2015)²⁸

Za tímto zjištěním následuje 30 % odpovědí, kdy byla zvolena možnost oddálení nástupu těchto osob ke vstupu do zaměstnání. Příslušná odpověď zcela koresponduje s podstatou školy jakožto sociálního opatření. Do podobné skupiny lze zařadit také odpovědi 6 % tázaných, kteří zvolili možnost výběru školy z důvodu, že je samotný obor baví.

Více méně předpokládaná možnost, kdy škola slouží především k následnému uplatnění na trhu práce, byla zvolena pouhými 14 % tázaných. Zbylá 3 % volila možnost zajištění si uznání své rodiny a svých vrstevníků.

Závěrem konstatování výsledků ankety je potřebné upozornit na to, že ankety se účastnilo celkem 103 předpokládaně odborně zainteresovaných osob.

Na základě zjištěných výsledků by bylo velmi vhodné výsledky podrobněji interpretovat. Opětovně se nabízí otázka: „V jaké fázi vývoje je současné terciární vzdělávání?“ Odpověď ovšem není zcela jednoznačná. Jednoznačné však je, že vzdělání již dávno není chrámem ani výtahem. Osob, které předpokládají prioritní potřebu vzdělání, jakožto prostředku k uplatnění na trhu práce či apriori úspěšnějšímu životu již

²⁸ Konkrétní odkaz na anketu zde: <http://www.vzdelavacisluzby.cz/komunikace/ankety>

není mnoho. Školství je zcela jistě pojišťovnou, celá polovina dotázaných si to jednoznačně myslí a svou volbou to i stvrzuje.

Je ale také zjevné, že školství je minimálně na přechodu k postavení školy jakožto sociálního opatření. Je velmi vhodné, že možná odpověď byla zvolena natolik jednoznačně, že neexistuje ani interpretační rozkol. Oddálení nástupu do práce lze chápat jednoznačně jako „zneužití“ instituce školy k sociálním účelům. Jestliže takto odpovědělo 30 % osob, a to ještě z vedoucích míst příslušných institucí, u nichž se dá předpokládat podhodnocení skutečného stavu (tyto osoby již z principu svého postavení musí považovat svou instituci za velmi potřebnou), jedná se již o zásadní jev ve společnosti a také o zásadní problém.

Bylo by zcela jistě zajímavé příslušnou anketu zopakovat za několik málo let a porovnat tyto výsledky v čase. Jestliže by se prokázal nadále se zvyšující trend nárůstu skupiny oddalující svůj nástup do zaměstnání, jednalo by se již o alarmující problém, který by vyžadoval systémové změny. Tím se ovšem nevylučuje, že by tyto změny měly být učiněny již nyní.

Současně by bylo zajímavé učinit hlubší rozbor každé jednotlivé odpovědi. Mohlo by z něj totiž vyplynout velké množství dílčích informací a třeba i návrhů na elegantní řešení příslušného problému.

Je zjevné, že příslušný problém tedy existuje a je potřebné se jím hluboce zabývat. Pokud by se tak neučinilo, mohlo by se postupem času stát to, že ekonomické dopady nejen na veřejné rozpočty, ale např. i na pracovní morálku mladých lidí, by byly nedozírné. Mimochodem, dá se s velkou mírou pravděpodobnosti polemizovat s myšlenkou, že v některých především jižněji položených evropských státech, se s daným problémem již ve značné míře reálně setkáváme.

3.3 Dotazníkové šetření

Kromě předchozí kapitolou uvedené ankety bylo potřebné dílčí cíle práce potvrdit také konkrétním výzkumem. Pro tento účel byl sestaven velmi stručný

dotazník, kterým byli osloveni vedoucí pracovníci pracující v rámci regionálního školství v České republice.

Dotazníkové šetření je koncipováno jako velmi stručné hned ze dvou důvodů. Prvním je vůbec potřeba ochoty těchto pracovníků na tyto dotazy zodpovědět. V současnou dobu by se dalo říct, že Česká republika je předotazníkována. Jedná se o zajímavý jev, který také v souladu s cíli práce paradoxně potvrzuje obrovský počet studentů v terciárním vzdělávání. Je to možná až zábavné, ale příslušná neochota odpovídat na dané dotazníky je jedním z negativních jevů tohoto vysokého podílu vysokoškoláků.

Druhým důvodem malého rozsahu pak je to, že základní část výzkumu bude vyplývat především z již existujících datových zdrojů, informace z dotazníků mají napomocť pouze v případech, které nelze datově postihnout, a mají spíše pocitový charakter. Jedná se tedy o totožný stav jako v případě dříve zmíněné ankety.

Na úvod je potřebné popsat samotné dotazníkové šetření především z hlediska základních informací a vstupů, následně se bude práce zabývat výstupy a informacemi, které vyplývají ze získaných dat.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 990 respondentů. Vzhledem k tomu, že v České republice působí cca 7000 ředitelů škol, jedná se o velmi vysoké číslo, které poměrně významně zaručuje relevantnost získaných dat. Samotní ředitelé a další oslovení pracovníci škol²⁹ byli dotázáni formou emailu. Vysoký podíl odpovědí se dá vysvětlit především tím, že se jedná o téma velmi zajímavé (kvalita vzdělávání), dotazník byl velmi stručný a také tím, že těmto osobám byly přislíbeny výstupy ze samotného šetření. Je potřebné ještě doplnit, že samotné šetření proběhlo v posledním týdnu měsíce února 2015.

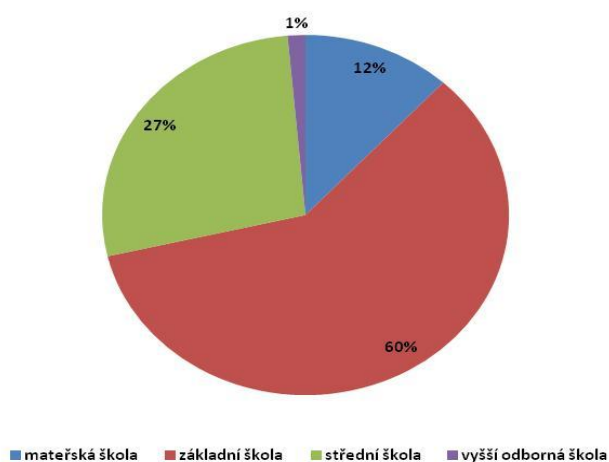
Na úvod jen dvě vedlejší statistiky, které podrobněji popíší strukturu respondentů, a to na základě příslušnosti k určitému druhu školy a na základě jejich pracovnímu zařazení ve škole.

Nejvíce odpovědí se navrátilo z prostoru základních škol, a to cca 60 % z celkového vzorku 990 oslovených škol. Významný podíl pak tvoří také školy střední

²⁹ Oslovena byla vždy škola, odpovídající však již mohla být libovolná osoba působící v dané škole

(27 %), ale i mateřské (12 %). Minimum odpovědí pak bylo doručeno také ze škol vyšších odborných, což je ale vzhledem k jejich nízkému počtu pochopitelné. Samotná výše uvedená struktura se dá považovat za poměrně kvalitní, a to především tím, že ve vzorku převažují školy základní a střední. Je také zaručeno, že osoby, které v anketě odpovídaly, mají k následné vzdělávací dráze a také k pracovnímu trhu svých absolventů poměrně blízko. To se logicky u osob pracujících v mateřských školách nedá do takové míry předpokládat.

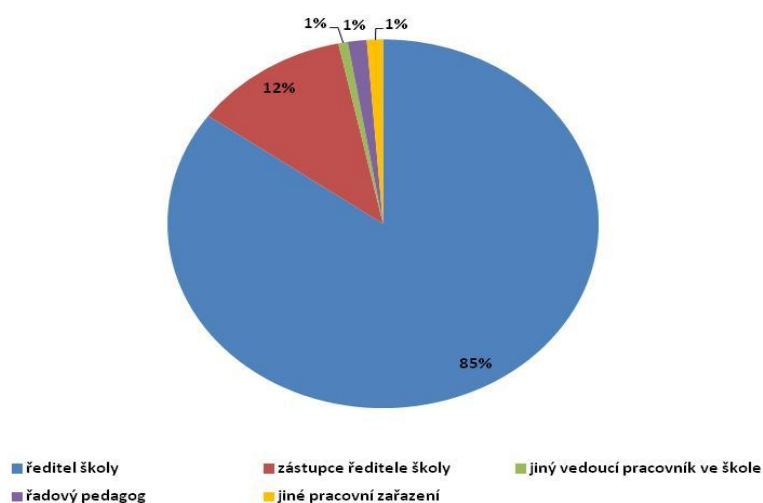
Graf č. 8: Druh školy, ve které respondent působí



Zdroj dat: Dotazníkové šetření

Zajímavé je také členění respondentů na základě jejich pracovního zařazení ve škole. Zde je situace poměrně jednoznačná, zcela dominantní skupinu tvoří samotní ředitelé těchto škol, a to z 85 %. Za významnou se dá považovat ještě skupina jejich zástupců s 12 %. Všechna ostatní pracovní zařazení se pak pohybují kolem hranice 1 %, tedy nijak zásadně do vzniklých statistik nepromlouvají.

Graf č. 9: Pracovní zařazení respondentů



Zdroj dat: Dotazníkové šetření

Pro úplnost je potřebné doplnit základní přehled o dotazníkovém šetření o soupis jednotlivých otázek, které byly respondentům položeny. Příslušné otázky jsou k dispozici v tabulce níže.

Tabulka č. 1: Otázky položené v dotazníkovém šetření

1. Uveďte druh školy, ve které působíte
2. Uveďte své pracovní zařazení?
3. Jaký je podle Vašeho profesního mínění nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?
4. Jak vnímáte současnou hodnotu vysokoškolského diplomu či jiných dokladů o vzdělání?
5. Považujete uplatnitelnost stávajících absolventů VŠ za lepší než uplatnitelnost absolventů před cca 10 lety?
6. Jaká je podle Vašeho mínění kvalita současných žáků (na všech stupních vzdělání – odpovídejte na základě svých zkušeností)?

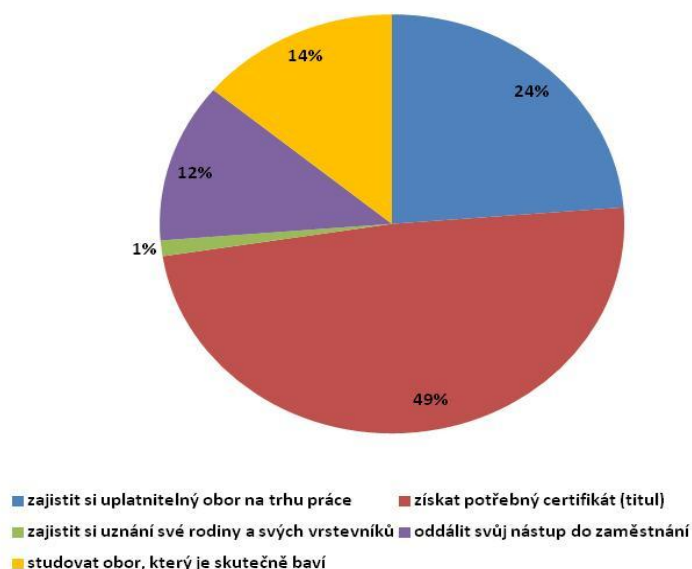
3.4 Datové výstupy

V předchozích odstavcích byli představeni respondenti, a to jak z hlediska jejich umístění, ale i pracovního zařazení. Tato kapitola se pak bude zabývat samotnými výstupy, které z šetření vplynuly.

Jak již bylo uvedeno, samotný dotazník byl velmi stručný, obsahoval pouhých 6 otázek, z nichž 2 se týkaly v předchozím odstavci uvedených skutečností. Zbylé 4 otázky se pak týkaly jevů, které jsou spjaty s řešenou problematikou vysokých škol, neboli s cílem samotné práce.

Jako první byla zvolena otázka, která byla zcela totožná, jakožto otázka v anketě na portálu www.vzdelavacisluzby.cz. Otázka tedy konkrétně zněla „Jaký je podle Vašeho profesního mínění nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?“ Tato otázka byla zvolena především z důvodu vzájemné konfrontace s uvedenou anketou. Jak jejich vzájemné srovnání dopadlo je uvedeno v následující kapitole.

Graf č. 10: Jaký je podle profesního mínění respondentů nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?



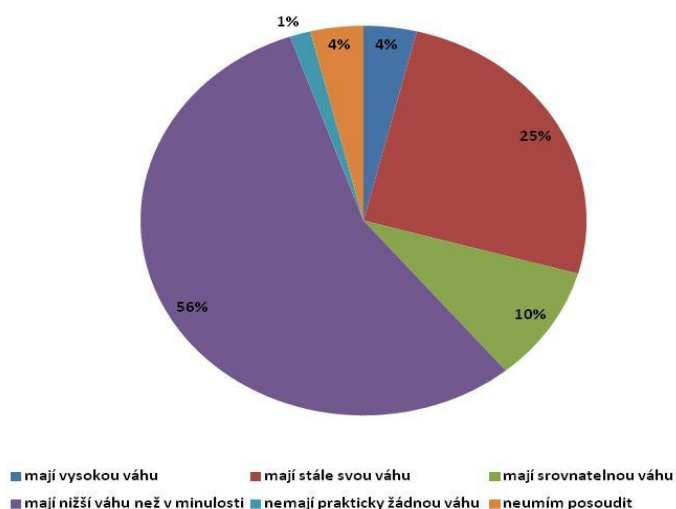
Zdroj dat: Dotazníkové šetření

Nyní tedy k samotnému datovému výstupu na dotazníkovou otázku. Přibližně polovina respondentů zvolila možnost, která obsahovala jako prioritu prosté získání titulu či certifikátu. Jedná se o poměrně smutné zjištění, o tom však až v uvedené zainteresované kapitole. Asi čtvrtina respondentů si pozitivně myslí, že ústředním cílem studentů je jejich uplatnitelnost na trhu práce. 14 % podle dotázaných studuje proto, že je obor baví a 12 % pak proto, aby nemuseli vstoupit na trh práce.

Za zcela zásadní dotaz lze považovat otázku „Jak vnímáte současnou hodnotu vysokoškolského diplomu či jiných dokladů o vzdělání?“ Je samozřejmé, že výstup z příslušného dotazu nelze považovat za bezprecedentně směrodatný, a to především z důvodu nemožnosti jej jakkoliv numericky podložit. Příslušný dotaz je nutné brát jako pocitovou záležitost, přesto však s významnou relevancí, neboť okruh dotazovaných byl zvolen na základě odbornosti v dané problematice.

A jak samotný průzkum dopadl? Jen asi třetina dotázaných si myslí, že současné doklady o vzdělávání (včetně vysokoškolských diplomů) mají vyšší váhu než v minulosti, 10 % si pak myslí, že mají váhu srovnatelnou. Více než polovina respondentů (56 %) si pak myslí, že současné doklady o vzdělání mají nižší váhu než v minulosti, 1% pak, že nemají prakticky žádnou váhu.

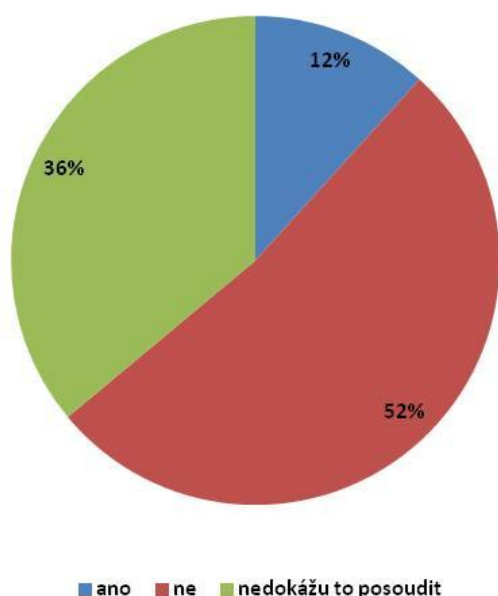
Graf č. 11: Vnímání současné hodnoty vysokoškolských diplomů či jiných dokladů o vzdělání



Zdroj dat: Dotazníkové šetření

V následující otázce byli respondenti dotázáni na problematiku uplatnitelnosti stávajících absolventů VŠ v porovnání s absolventy v období před cca 10 lety. Z možných 3 odpovědí byla nejčastěji zvolena odpověď, kdy stávajícím absolventům byla přiřazena horší uplatnitelnost než absolventům před 10 lety, a to ve více než polovině případů (52 %). Pouze 12 % respondentů pak považuje uplatnitelnost stávajících absolventů za vyšší. Zbýlých 36 % dotázaných nedokázalo příslušný dotaz posoudit.

Graf č. 12: Považujete uplatnitelnost stávajících absolventů VŠ za lepší než uplatnitelnost absolventů před cca 10 lety?



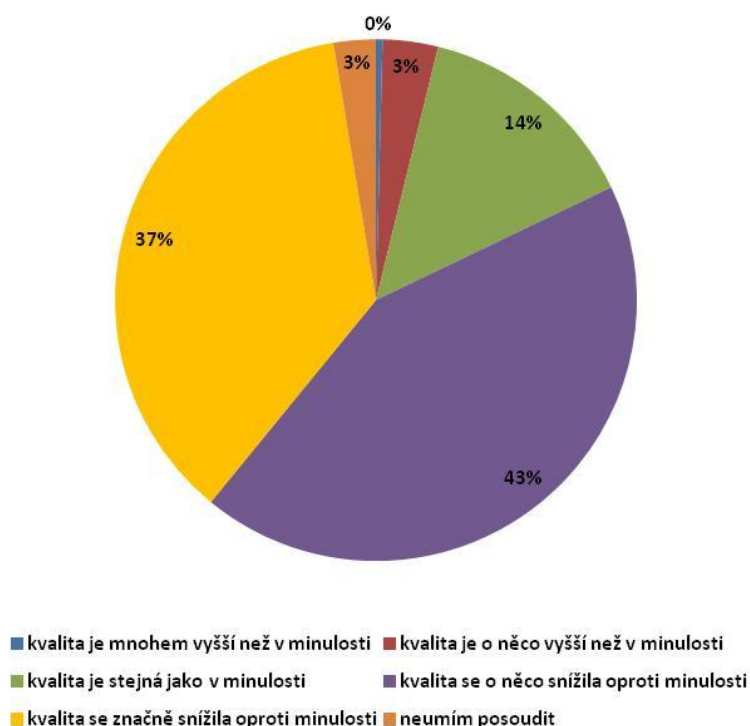
Zdroj dat: Dotazníkové šetření

Poslední otázkou v dotazníku pak byla velmi specifická otázka, která zcela určitě vrtá hlavou každému, kdo má i jen trochu něco společného s oblastí vzdělávání. Jednalo se opět o pocitovou otázku týkající se zhodnocení současné kvality žáků v porovnání s žáky chodícími do škol v letech minulých. Ještě jednou je nutné podotknout, že se jednalo pouze o pocitové zhodnocení této kvality, nikoliv o numerické prokázání příslušného jevu. Jak již bylo několikrát upozorněno, přes tento nedostatek lze výstup

z dotazu považovat za využitelný a relevantní, neboť se jedná o posouzení tohoto jevu odborníky na příslušnou problematiku.

Nyní již k samotným odpovědím. Zřejmě nikoho nepřekvapí, alespoň dle častých vyjádření pedagogů v různých médiích či diskuzích³⁰, že tito pedagogové a především pak vedoucí pracovníci ve školách považují kvalitu stávajících žáků za nižší než v minulosti. Že tomu tak ale bude v 80 %, to lze již považovat za velmi alarmující stav. Zde je ještě potřebné podotknout, že takřka 40 % (přesně 37 %) respondentů považuje tuto kvalitu za značně nižší. 14 % si pak myslí, že kvalita je více méně totožná. Za lépe uplatnitelnou považuje stávající generaci žáků a studentů pouhá 3 % respondentů a prakticky nikdo (pouhé 4 hlasy) si pak myslí, že se kvalita těchto absolventů zvýšila značně. Zbylá 3 % respondentů pak nedokázala na tuto otázku odpovědět.

Graf č. 13: Jaká je podle Vašeho mínění kvalita současných žáků (na všech stupních vzdělání – odpovídejte na základě svých zkušeností)?



Zdroj dat: Dotazníkové šetření

³⁰ Je potřebné upozornit, že se jedná o pocitové kritérium, nikoliv numericky prokazatelné

Závěrem kapitoly je nutné poukázat na významný faktor, který podporuje relevanci daných zjištění. Tím je množství získaných odpovědí jednotlivých odborných respondentů. Z daného hlediska lze příslušné šetření považovat za velmi významné a také směrodatné.

Získaná data mají za prioritní úkol napomout k vyřešení některých jinak numericky nezjistitelných dotazů. Oblast zkoumání kvality či smýšlení žáků a studentů je velmi složitá, výše uvedené šetření alespoň pocitově na příslušné otázky zodpovídá. Takto získaná data pak lze využít v další části práce, která se zabývá jednotlivými negativními vlivy popisované masifikace českých vysokých škol. V některých případech budou využita jako data doplňková, v jiných pak jako dominantní pro příslušnou oblast. Přesto je opětovně potřebné upozornit na fakt, že se jedná o tzv. pocitová data, nikoliv o data závazná.

3.5 Porovnání výstupů z dotazníkového šetření a ankety

Za účelem určité úplnosti je potřebné na závěr celé kapitoly učinit porovnání výsledků výše uvedené ankety a dotazníkového šetření. K tomuto účelu lze sestavit tabulku s odpovídajícími si odpověďmi.

Tabulka č. 2: Porovnání výsledků dotazníkového šetření a ankety u otázky „Jaký je podle Vašeho profesního mínění nejčastější prioritní cíl českých studentů (VŠ a VOŠ) ve věci jejich vzdělávání?“

Odpověď	Podíl odpovědí v dotazníkovém šetření	Podíl odpovědí v anketě
zajistit si uplatnitelný obor na trhu práce	24 %	14 %
získat potřebný certifikát (titul)	49 %	47 %

zajistit si uznání své rodiny a svých vrstevníků	1 %	3 %
oddálit svůj nástup do zaměstnání	12 %	30 %
studovat obor, který je skutečně baví	14 %	6 %

Jestliže se porovnájí jednotlivé položky ankety a dotazníkového šetření, které si vzájemně odpovídají, dá se zjistit, že si do významné míry odpovídají. Příslušné zjištěné rozdíly jsou samozřejmě dány rozdílným vzorkem respondentů, ale také množstvím dotázaných osob. Zatímco ankety se zúčastnilo něco málo přes 100 osob, dotazníkového šetření pak takřka 1 000 osob. To je poměrně značný rozdíl, který se musel nějak projevit. Přesto je až zarážející, jak vysoce si odpovídají nejčastěji použité odpovědi. Získání certifikátu jakožto ústředního cíle celého studia, v obou případech, považuje za prioritní cíl takřka polovina dotázaných, liší se pak o pouhá 2 %.

Nejvyšší rozdíl v odpovědích je pak mezi oběma průzkumy v otázce týkající se oddálení nástupu do zaměstnání. Zde by se dalo konstatovat, že osoby odpovídající v dotazníkovém šetření jsou pozitivněji naladěny ve vztahu k úvahám samotných studentů na svou budoucnost. S tím koresponduje i jejich vyšší příklon k odpovědi zajištění si uplatnitelného oboru ke vstupu na trhu práce. Zjednodušeně řečeno, osoby odpovídající v dotazníkovém šetření, jsou většími optimisty než osoby odpovídající v anketě. Celkově však lze oba průzkumy považovat za velmi zajímavé a do určité míry si v odpovědích i blízké.

4 Negativní jevy současného stavu terciárního vzdělávání

V předchozích kapitolách byl popsán stávající stav terciárního vzdělávání v České republice a také ve vybraných státech světa. Současně byl proveden výzkum, jehož cílem bylo zodpovědět na některé jinak statisticky neuchopitelné otázky, které se na problematiku masifikace vysokého školství vážou. Tato kapitola se pak bude snažit postihnout a popsat předpokládané negativní jevy, které s tímto „problémem“ souvisí.

Již úvodem je potřebné říct, že veškeré závěry, které budou v této kapitole učiněny, by měly ve svém důsledku směřovat k jedinému cíli, a to k potvrzení hypotézy škodlivosti stávající přílišné masifikace vysokých škol.

Současně se pokusíme potvrdit předpoklad, že terciární vzdělávání již vstoupilo či případně vstupuje do své další vývojové fáze, kdy již mnohokrát potvrzený stav škol jakožto „pojišťoven“ je nahrazován stavem škol, jakožto „institucí sociálního zabezpečení“.

Co se týče použitých důkazních prostředků, bude se jednat především o průzkum a analýzu datových souborů a řad. Tyto analýzy budou vytvářeny za pomoci obvyklých statistických prostředků, nejčastěji pak demonstrací porovnatelných dat v grafech.

Velmi častým prostředkem pak bude také konfrontace některých souvisejících jevů a s tím souvisejících vyhledávání různých ať už očekávaných, tak i nečekaných korelací. Nyní již ale k samotným jednotlivým negativním jevům, které ze současného stavu terciárního vzdělávání vyplývají.

4.1 Uplatnitelnost absolventů na trhu práce

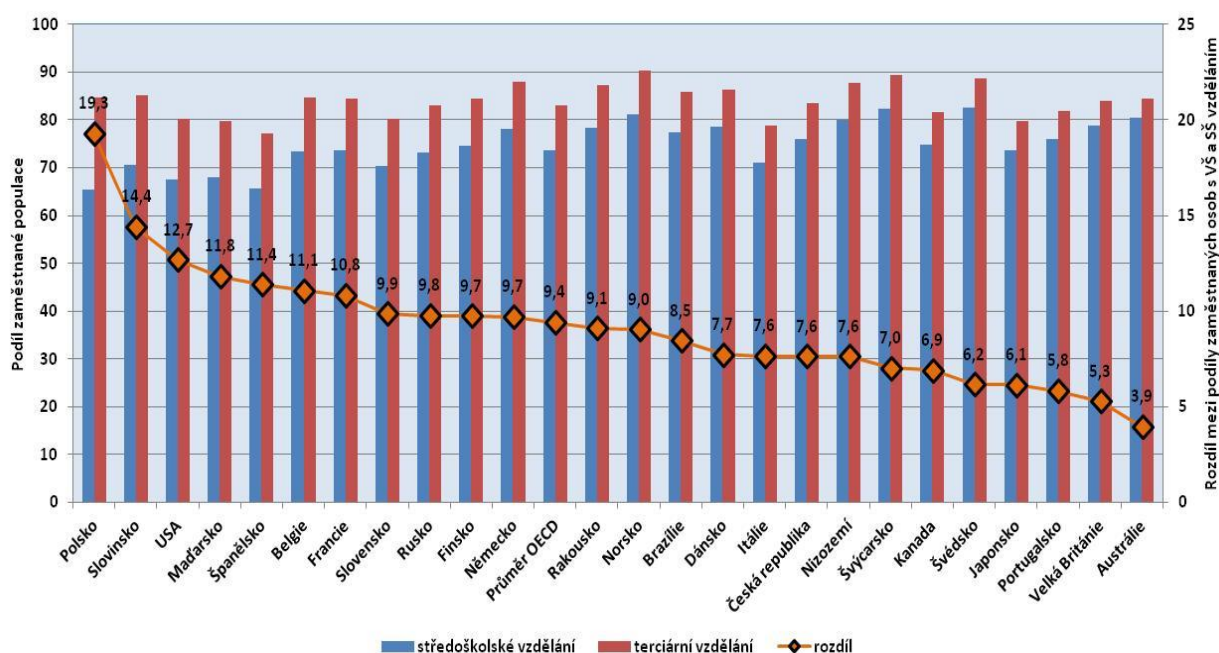
Je vzdělání v současnou chvíli stále pojišťovnou? Není tento stav již překonán a nejedná se již spíše o sociální opatření? Jedním ze základních cílů této práce bude zodpovědět na tuto značně náročnou otázku. Z tohoto důvodu bude potřebné zařadit některá důležitá statistická data do současného časového kontextu.

Pokud by vzdělání mělo být stále pojišťovnou, měla by zcela jistě platit korelace mezi výší dosaženého vzdělání a uplatnitelností na trhu práce. Je potřebné zdůraznit, že se samozřejmě nejedná o jedinou charakteristiku sledovaného problému.

Zobecněně platí, že vyšší vzdělání se jednotlivé osobě, která jej chce dosáhnout, vyplatí. Takto postavený problém je samozřejmě velmi složitý, pro účely potvrzení hypotéz této práce použijeme jednu z dílčích charakteristik, která by měla mít vypovídající hodnotu. Touto charakteristikou bude míra uplatnitelnosti osob s jednotlivými stupni vzdělání s ohledem na trh práce.

V následujícím grafu bylo vybráno několik států, které svým charakterem odpovídají kulturně i ekonomicky České republice. Výsledek je následující.

Graf č. 14: Porovnání zaměstnanosti osob ve věku 25-64 let podle stupně dosaženého vzdělání (2012)



Zdroj dat: Education at a Glance, 2014

Výsledek průzkumu je poněkud zarážející. Předpokladem bylo, že se terciární vzdělání z hlediska následné uplatnitelnosti osob na trh práce výrazně vyplatí. Samotný průzkum však tak jednoznačně na naši otázku neodpověděl. Je zřejmé, že vzdělání se

skutečně vyplatí, rozdíl však oproti osobám se středoškolským vzděláním není nikterak závratně pozitivní.

V zemích OECD činí hodnota rozdílu mezi zaměstnaností osob s vysokoškolským a středoškolským vzděláním v průměru 9,4 %. Zjednodušeně se dá říci, že vyšší stupeň vzdělání (VŠ oproti SŠ) zabezpečuje vyšší uplatnitelnost jen pro cca 10 % osob, což ovšem není mnoho. Alespoň v porovnání s tím, jak zněl původní předpoklad. Když do dané statistiky zařadíme také informaci, že převážná většina zkoumaných států vyžaduje poměrně značnou finanční investici do tohoto vzdělání ze strany samotných studentů, jeví se stávající stav již poněkud sporně.

Česká republika je pak v porovnání s ostatními státy pod průměrem, který je obvyklý v ostatních zemích OECD. Uplatnitelnost vysokoškoláků je jen o 7,6 % vyšší než u středoškoláků.

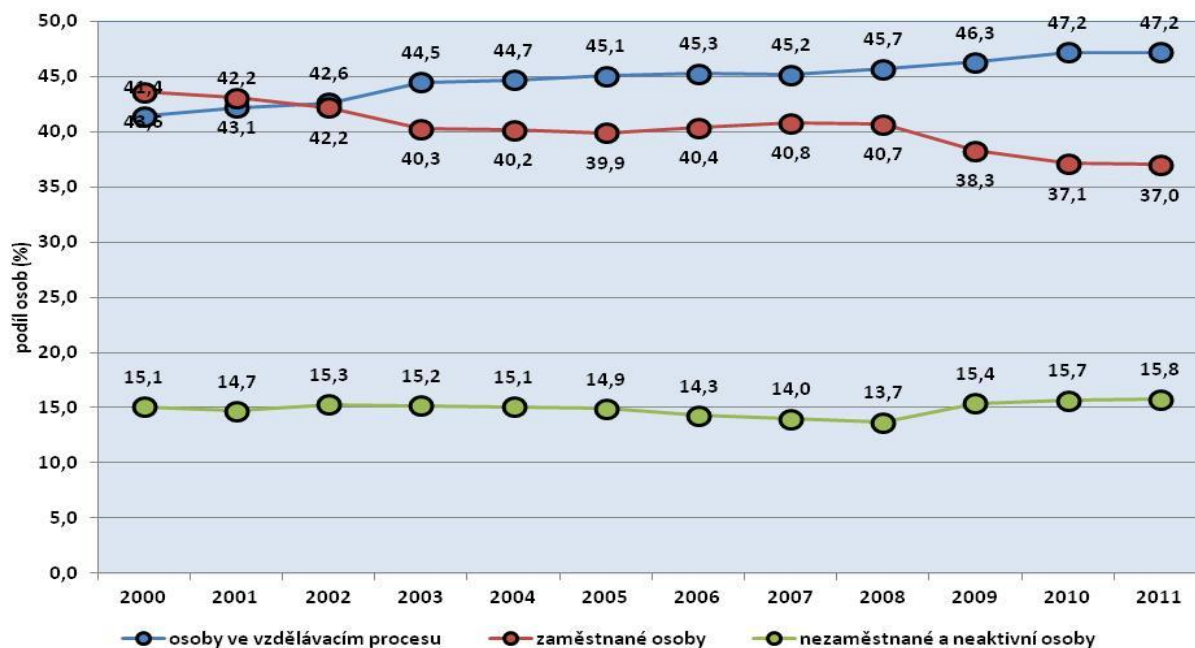
Dá se tedy poměrně jednoznačně konstatovat, že nůžky mezi uplatnitelností získaného vzdělání a potřebou jeho získání, se poměrně značně svírají. Laicky řečeno, vyšší vzdělání se stále méně vyplatí.

Velmi zajímavou statistikou vývoje terciárního vzdělávání v kontextu s vývojem trhu práce je také distribuce mladých osob ve věkové skupině 15-29 let vzhledem k jejich uplatnění v reálném životě. Otázka zní, co dělají mladí lidé v uvedeném věku? Na otázku odpovídá následující graf.

Z grafu vyplývá poměrně zajímavý jev, a to i přes to, že se jedná pouze o jedenáctiletou časovou řadu. Jestliže se zprůměrují veškeré zainteresované osoby ve všech zemích OECD, vychází z nich, že s přibývajícím počtem osob ve vzdělávacím procesu,³¹ klesá úměrně skupina osob, která se uplatňuje na pracovním trhu. Současně s tímto zjištěním narůstá i skupina osob nezaměstnaných a neaktivních.

³¹ Zde je nutné upozornit, že se nejedná ryze o vysokoškoláky, ale i o středoškoláky. Statistika je ale relevantní, protože podíl středoškoláků v populaci se již dlouhodobě nemění, nárůst je zřetelný především v oblasti vysokoškoláků.

Graf č. 15: Trend v distribuci osob ve věkové skupině 15-29 let v průměru napříč zeměmi OECD (2000-2011)



Zdroj dat: Education at a Glance, 2013

Dalo by se zjednodušeně říct, že přibývající podíl vysokoškoláků je ve své podstatě ekonomicky kontraproduktivní. Argumentace, která je často použita, a to ta, že pokud je osoba ve vzdělávacím procesu, je to vždy lepší, než aby se pohybovala na hraně zákona mimo školu, by možná byla akceptovatelná v případě, že by se jednalo o osobu se středoškolským vzděláním. Ve zkoumaném případě se ale jedná především o osoby ve věku do 30 let, což už je na pováženou. V souvislosti s grafem, který se zabývá dobou, kterou stráví průměrná osoba v počátečním vzdělávání, je také zřejmé, že tento podíl starších osob nadále poroste.

Ačkoliv se tato kapitola primárně nezabývá vlivy vzdělávání na ekonomiku, je již nyní potřebné na tento negativní vliv upozornit. Pro účely této práce, tedy pro popis vysokoškolského prostoru, je potřebné opětovně konstatovat, že podíl osob ve vyšším stupni vzdělávání se neustále zvyšuje. V souvislosti s tímto je ale potřebné dát do vzájemného nepoměru fakt, že se nijak zásadně nezvyšuje podíl osob neaktivních, což odpovídá předpokladu zadání této práce, tedy, že je vzdělávání mnohdy chápáno spíše jako sociální opatření. Lze totiž předpokládat, že značná část studentů, která by jinak

zasáhla do skupiny osob nezaměstnaných a neaktivních, tedy pro naše účely především neaktivních, je umístěna právě ve skupině osob ve vzdělávacím procesu. Raději tedy studují, než by se konfrontovali s realitou.

Tuto myšlenku lze navíc podpořit i následujícím vyjádřením. „V roce 2012 mohl průměrný 15letý obyvatel zemí OECD předpokládat, že z následujících patnácti let stráví sedm let ve formálním vzdělávání. Kromě toho mohl tento 15letý obyvatel očekávat, že než dosáhne věku 30 let, bude více než pět let zaměstnán, dále téměř jeden rok nezaměstnaný a více než rok ekonomicky neaktivní.“³² Příslušné vyjádření poměrně jednoznačně vystihuje situaci, kdy mladé osoby ve věku do 30 let tráví v podstatě stejně času neaktivně, jako nezaměstnaně. Dá se předpokládat, že velká část z těchto osob se nachází ve fázi, kdy vystudovala nějakou školu a chystají se na školu jinou³³. Z tohoto zjištění pak vyplývá, že vzdělávání jako takové působí do určité míry negativně na pracovní trh, a že tedy těmto lidem v podstatě umožňuje být ekonomicky neaktivní. Nemusí se pak jednat o nikterak dominantní chování. Už jen samotný fakt, že situace reálné existuje a osoby, kterých se týká, ji začínají využívat, může být do budoucna poměrně nebezpečná.

Závěrem kapitoly je potřebné ještě jednou připomenout, že některé z uvedených statistik již svým způsobem a významem přesahují do kapitol následujících, přesto je potřebné je zde uvést, a to především z důvodu určitého nástínu řešené problematiky. Navíc je zjevné, že se jedná o statistiky, které podrobně a nezkresleně popisují prostor terciárního vzdělávání.

4.2 Snížená uplatnitelnost stávajících osob s vysokoškolským diplomem na trhu práce

Ne jen čerství absolventi, ale i stávající pracovníci na trhu práce s vysokoškolským diplomem začínají negativně pociťovat uvedený trend zvýšené masifikace terciárního vzdělávání.

³² Education at a Glance, 2013, str. 33

³³ Zde může být hned několik důvodů, např. nesplnění podmínek přijímacího řízení, student si před nástupem do školy udělá tzv. „prodloužené prázdniny“, student se nedostal na konkrétní školu, z jiné školy odchází po pár týdnech a čeká na nový školní rok, apod.

U dané problematiky je potřebné se trochu pozastavit a vysvětlit některé kontexty, které souvisejí s problémem. Česká republika, stejně jako jiné vyspělé státy momentálně trpí několika ekonomickými neduhy, které spolu poměrně značně souvisejí.

I z vyjádření jednoho ze stávajících strategických materiálů České republiky³⁴ vyplývá poměrně nelichotivý stav, kterého jsme momentálně svědky. Ekonomická krize má své jednoznačné příčiny, problém je však v tom, že neexistuje ani politická, ale ani celospolečenská (ono to spolu souvisí) ochota je účinně řešit. Demografický propad mladé generace na straně jedné, raketové stárnutí způsobené vývojem ve zdravotnictví na straně druhé, prohlubujícím se strukturálním deficitem sociálních systémů, kdy jedna skupina osob není schopná financovat druhou, tvoří stranu třetí a na závěr nechť lidé demokraticky tento problém akceptovat a ekonomicky řešit na straně čtvrté. Osobně bych tento problém nazval zničujícím čtvercem současné ekonomiky. Více se tomuto jevu věnuje kapitola týkající se negativních jevů na ekonomiku státu.

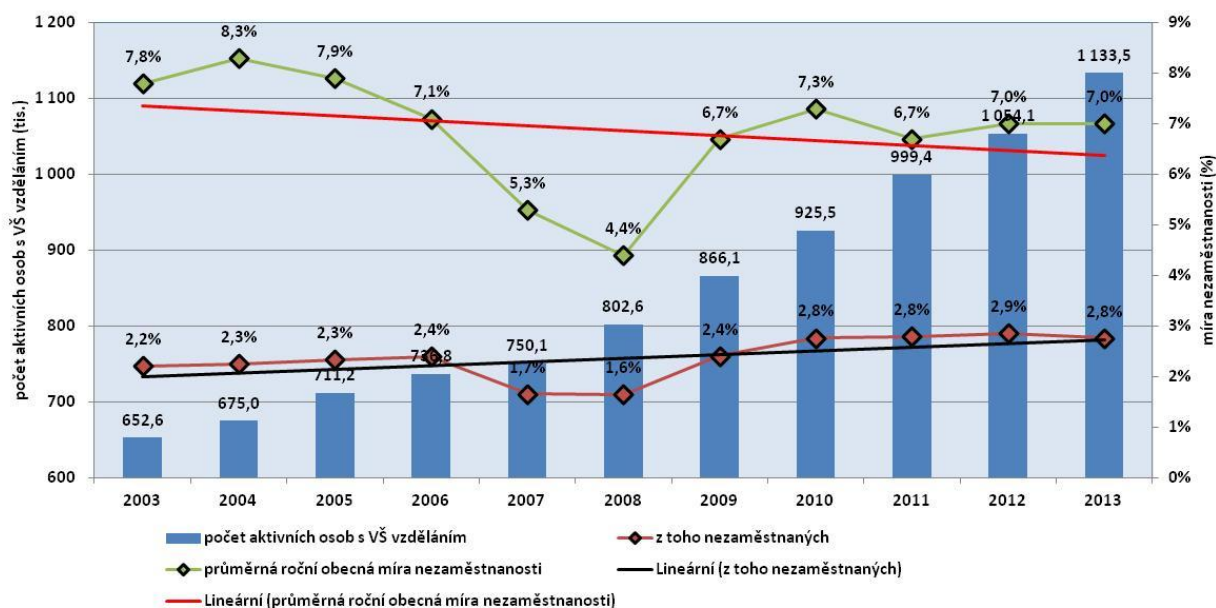
V následujícím grafu bude poukázáno na zásadní korelační nepoměr mezi počtem osob s vysokoškolským vzděláním v konfrontaci s jejich zvyšující se nezaměstnaností. Příslušná statistika je pak uvedena na příkladu České republiky.

Jedná se o jev, který dokazuje, že už jen samotné navyšování kvalifikace dnes neuchrání příslušné populaci zaměstnanost, jakožto dominantní předpokládanou hodnotu.

Jestliže navíc vezmeme v potaz, že za posledních 10 let obecná míra nezaměstnanosti sice kolísavě, ale přesto klesá, jedná se o zarážející strategii ze strany studentů, nikoliv však ne nepochopitelnou. Je zjevné, že mnohým z nich by nižší, ale o to spíše odbornější vzdělání mohlo napomoci k získání pracovního místa. Je zjevné, že strategii uplatnění se na trhu práce neberou zdaleka všichni uchazeči v potaz a spíše se zabývají při přijímacím řízení jinými stimuly. Dá se předpokládat, že jedním z nich (a zřejmě dominantním) bude i neochota na trh práce vůbec vstoupit.

³⁴ Dlouhodobý záměr vzdělávání a vývoje vzdělávací soustavy ČR (2015-2020), předběžná verze

Graf č. 16: Vývoj podílu nezaměstnaných vysokoškolsky vzdělaných osob v České republice (2003-2013)



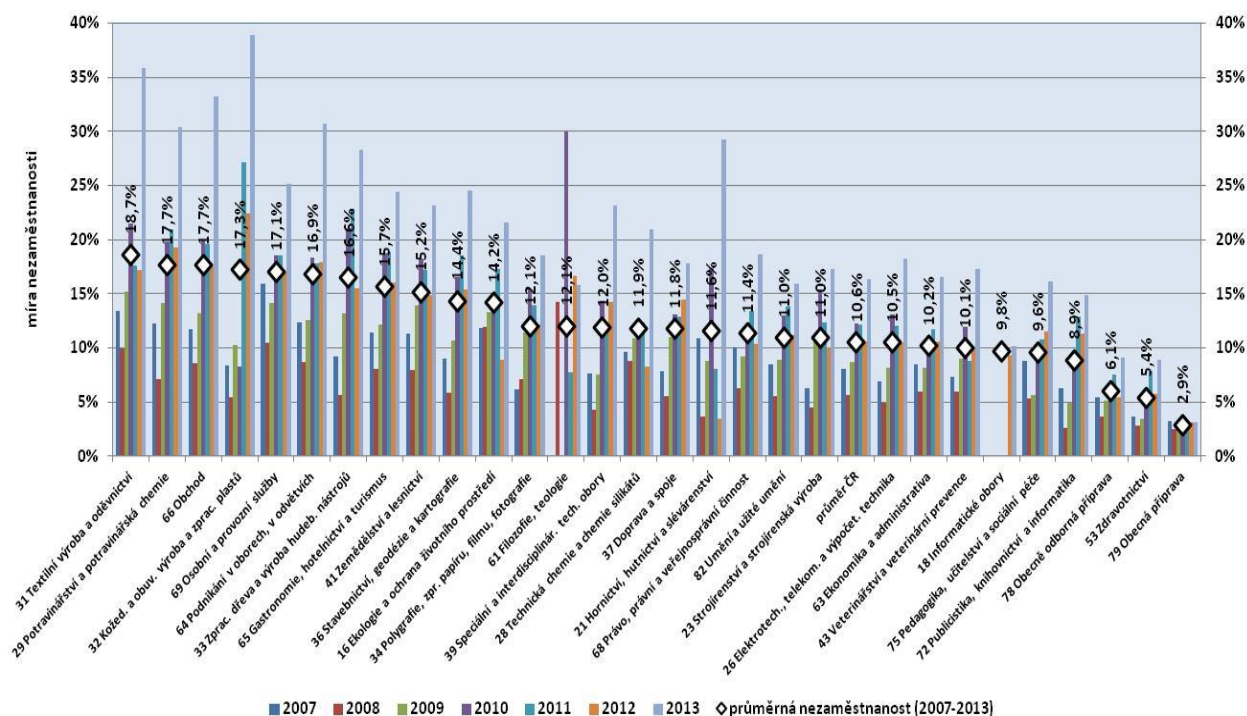
Zdroj dat: ČSÚ

Pozn.: Do statistiky zařazeny pouze aktivní osoby, tzn. vyjmutí důchodců, vzdělávajících se a pečujících o dítě

Je pochopitelné, že příslušné vyjádření může znít pro mnoho osob velmi negativně. Je také samozřejmé, že mezi jednotlivými obory, potažmo skupinami oborů budou existovat významné rozdíly v uplatnitelnosti. To však nemění nic na tom, že uplatnitelnost v terciéru se soustavně snižuje.

Jen pro zajímavost zde bude uveden přehled uplatnitelnosti čerstvých absolventů skupin oborů v regionálním školství. Důvod, proč nejsou uvedeny obory vysokoškolského studia je velmi prozaický, a to ten, že příslušné statistiky nejsou k dispozici. Je ovšem zřejmé, že alespoň porovnání skupin oborů v regionálním školství naznačí čitateli rozdílnost mezi těmito obory a poukáže na ty, obory, které si snáze a naopak mnohem hůře získávají absolventy s vysokou mírou uplatnosti.

Graf č. 17: Nezaměstnanost absolventů skupin oborů v letech 2007-2013 (bez rozlišení stupňů vzdělávání v regionálním školství)



Zdroj dat: NÚV

Poznámka: Jedná se o veškeré stupně středního a vyššího odborného vzdělávání v globálu

Z grafu názorně vyplývá, že rozdíly mezi skupinami oborů jsou až diametrální a navíc velmi proměnlivé v čase. Dá se navíc předpokládat, že jestliže je uplatnitelnost skupiny oborů nižší u absolventa např. středního vzdělávání s maturitní zkouškou, nebude nijak diametrálně rozdílná u absolventa vysokoškolského studijního programu. Dané tvrzení lze navíc poměrně kvalitně podložit tím, že jen cca ¼ absolventů středních škol s maturitní zkouškou nepokračujeme ve svém studiu a tudíž se věnuje svému oboru na vyšších odborných a vysokých školách.

Závěrem kapitoly by bylo vhodné konstatovat, že uplatnitelnost osob na trhu práce (ať už čerstvých absolventů terciárního vzdělávání anebo obecně již stabilních pracovníků) se v průběhu času vzhledem k navyšování stupně vzdělání neustále zhoršuje. Hypotéza učiněná na počátku kapitoly se tedy jeví jako opodstatněná.

4.3 Snížení kvality výuky na všech stupních vzdělávání

Stále častěji se lze setkat s vyjádřením, že úroveň současných žáků a studentů se neustále zhoršuje. Je tomu tak ale skutečně? Nejedná se spíše o obvyklý efekt, kdy jedna generace hodnotí generaci druhou? Vzpomínám si již jako mladý, že mí prarodiče a následně i rodiče hodnotili mladší generace s velkou skepsí, a to především ve věcech týkajících se chování, ale i obecně přístupu k životu. Sám si ale také současně uvědomuji, že z mého pohledu se o žádný katastrofický jev nejednalo, spíše naopak. Osobně si myslím, že se jedná o zcela obvyklý jev a spíše o nepochopení.

I z uvedeného důvodu mne velmi zajímalo, zda je tento jev běžný i mezi odbornou veřejností. Přece jenom se dá předpokládat, že pedagogové a především vedoucí pracovníci ve školách dokážou tento jev mnohem lépe sami uchopit a popsat a případně potvrdit či vyvrátit. A to vše s případným odstupem, protože se jedná o profesionály na danou problematiku.

Jelikož se jedná o informaci, kterou nelze získat z obvyklých datových zdrojů, bylo potřebné pro tyto účely využít dat, které byly získány dotazníkovým šetřením. Jak již bylo mnohokrát uvedeno, ačkoliv se jedná o data s rozlišnou statistickou váhou než je převážná většina ostatních učiněných statistik, a to především díky tomu, že se jedná o data pocitová, jejich relevanci lze považovat za zcela dostačující. Především pak proto, že na příslušné dotazy odpovídali odborníci na příslušnou problematiku, a to v množství, které zásadně převýšilo obvyklá statistická šetření.

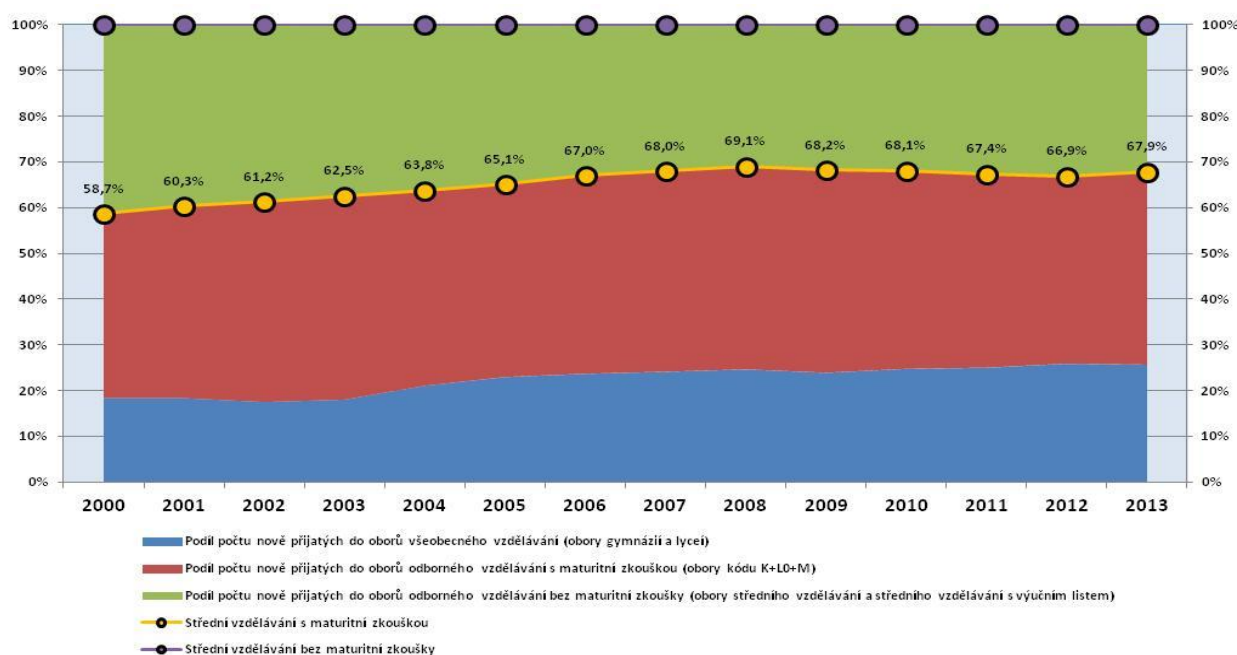
Nyní již ale k samotným výstupům, které z dotazníkového šetření vzešly. Jak již bylo řečeno v kapitole, která se zabývala vyhodnocením dotazníkového šetření, čeští žáci a studenti se v očích vedoucích i řadových pedagogických pracovníků kvalitativně značně zhoršili. Pro připomenutí, 80 % respondentů považuje současné žáky z hlediska jejich kvality za horší. Z tohoto podílu pak takřka polovina žáků byla ohodnocena jako značně kvalitativně horší.

Jestliže příslušná zjištění budeme konfrontovat s jiným průzkumem, který souvisí s uvedeným problémem, můžeme zjistit poměrně zajímavé výstupy. Uvedeným průzkumem je časová řada týkající se volby stupně vzdělání u přijímacího řízení na

střední školy v posledních cca 15 letech. Ačkoliv se může jevit, že daná statistika s problematikou nesouvisí, opak je pravdou.

Velmi častou argumentací v oblasti kvality vzdělání, se kterou se lze setkat, je tvrzení, že vyšší míra žáků vstupujících do oborů s maturitní zkouškou, potažmo pak do oborů vzdělání všeobecného zaměření (gymnázia, lycea), zabezpečuje i vyšší kvalitu těchto žáků. Na příslušném grafu lze názorně zpozorovat, jak se tento podíl v posledních letech přikláněl právě k těmto oborům.

Graf č. 18: Poměr mezi všeobecným vzděláváním, odborným vzděláváním s maturitní zkouškou a odborným vzděláváním bez maturitní zkoušky (nově přijatí do 1. ročníku SŠ a středním školám odpovídajících ročníků 6 a 8letých gymnázií, bez nástavbového a zkráceného studia, denní forma vzdělávání)



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

Jestliže budeme tento vývoj konfrontovat se samotnou kvalitou těchto žáků, tak jak ji uvádějí respondenti v dotazníkovém šetření, musíme dospět k závěru, že kvalita těchto žáků se tímto příklonem nezvyšuje, ba co, je tomu naopak.

Je samozřejmě pravda, že dané zjištění ještě neznamená, že příklon k nematuritním oborům by kvalitu zvýšil, předpokladem je, že tomu tak zcela určitě

nebude. Přesto je zjevné, že spojitost vyššího podílu více vzdělaných osob na určitém stupni studia ještě nezabezpečuje zvýšenou kvalitu těchto žáků a studentů.

4.4 Degradace významu dokladů o vzdělání

Má dnes ještě vysokoškolský diplom nějakou váhu? Nejedná se jen o dokument, takřkajíc nutný, nikoliv však vážený? To je jen jedna z otázek, které byly kladeny v této podkapitole. Je zřejmé, že příslušná otázka obecně souvisí s celkovou vyřčenou hypotézou této práce. Pokusme se tedy na tuto otázku odpovědět.

Jako i v případě předchozí podkapitoly, i v této bylo potřebné využít jakožto datový zdroj již mnohokrát uvedené dotazníkové šetření. Samotnými výsledky tohoto šetření se tato práce pak zabývala již v jedné z předchozích kapitol. Jen pro určité připomenutí zde budou uvedena některá ze zásadních zjištění. Jen asi 30 % respondentů si myslí, že dnešní doklady o vzdělání, a to včetně vysokoškolských diplomů, mají vyšší váhu než tytéž doklady v minulosti. Zbýlých cca 70 % si myslí, že mají hodnotu stejnou, nižší či vůbec žádnou.

Z daného průzkumu vyplývá, že navyšující se počet žáků v terciárním vzdělávání v žádném případě nedává těmto osobám jistotu váženého vzdělání, které by bylo odborníky akceptováno stejně jako v minulosti.

Je naprosto zřejmé, že se zvyšujícím se podílem žáků ve vyšších stupních vzdělávání či studia, se současně snižuje hodnota výstupu z tohoto vzdělání. Jedná se o jev, který lze dohledat ve všech systémech, které čelí postupnému nárůstu počtu či podílu prvků, jde o určité zevšednění příslušné hodnoty. Někdy se v odborných kruzích setkáváme s pojmem „inflace vzdělání“, což zřejmě plně vypovídá o situaci v nastalém stavu.

Z hlediska budoucího vývoje v dané oblasti je potřebné hledat hned dvojí řešení daného problému. Jednou z možností je pozastavení, případně obrácení současného trendu a tedy snížení uvedeného podílu. S tímto se však vzhledem k oblíbě vysokoškolského studia nedá příliš počítat.

Druhá z možností je poněkud složitější, přesto mnohými odborníky považována za schůdnější a zřejmě i reálnější. Jedná se o nastavení kvalitativních uzlových prvků, které budou kontrolovat ve vymezených časových okamžicích kvalitu studia jednotlivých žáků a studentů. Typickým příkladem pak může být např. státní maturita, která ve svém důsledku omezila podíl osob, které vstupovaly do nástavbového studia a následně do vysokoškolského studia. Tito studenti totiž ve velmi významném podílovém zastoupení své vysokoškolské studium nedokončili. O dané problematice se lze více dozvědět v kapitole zabývající se prostupností či neprostupností vzdělávací soustavy.

4.5 Tlak na zvýšené financování VŠ

Jsou finanční prostředky, které stát do systému vysokoškolského studia vynakládá adekvátní? Opravdu se jedná o prostředky, které jsou tzv. pro stát, ale i pro jednotlivé osoby návratné? Nejedná se spíše o prostředky, které jsou vynaloženy zbytečně? V souvislosti s touto hypotézou je potřebné upozornit na jednu z klíčových otázek, které je nutné si při vynakládání veřejných prostředků klást. Touto konkrétní otázkou je nutnost efektivního využití veřejných finančních prostředků.

Cílem této podkapitoly je prokázat, jak poměrně zásadně prostý nárůst počtu, ale především podílu osob studujících vysoké školy ovlivňuje veřejné finance. Je již nyní nutné upozornit, že příslušné ovlivňování není rozhodně z hlediska prosté ekonomiky pozitivním.

Nejprve se na problematiku podíváme z mezinárodního hlediska. Na následujícím grafu lze poměrně jednoznačně vidět, jakým způsobem se v posledních cca patnácti letech vyvíjelo financování at' už terciárního vzdělávání, tak naopak vzdělávání nižšího než terciárního. V České republice se jedná na straně jedné o vysoké a vyšší odborné školy, na straně druhé školy mateřské, základní a střední.

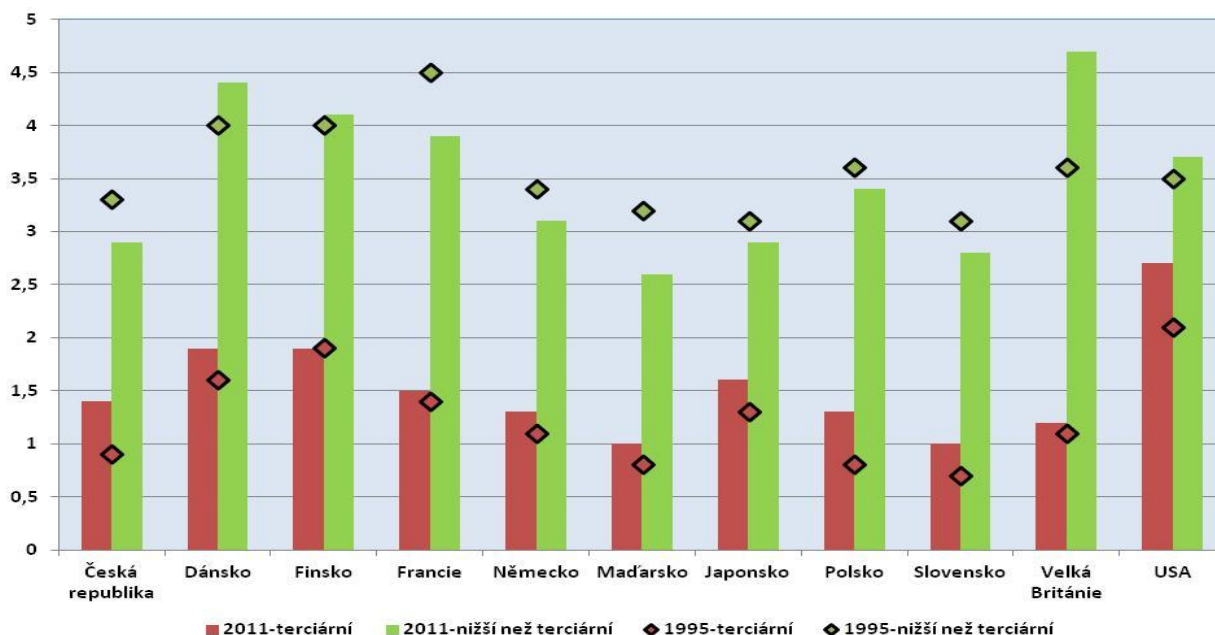
Příslušný graf znázorňuje tyto dva segmenty ve vzájemném podílovém vztahu vůči HDP příslušného státu. Je zjevné, že jednotlivé státy vynakládají poměrně zásadně rozdílné částky na vzdělávání svých dětí, žáků a studentů. Např. Dánsko investovalo v roce 2011 takřka 6,5 % svého HDP do vzdělávání, naopak Maďarsko pouze 3,5 %. Je

samozřejmě, že jednotlivé státy považují vzdělávání za různě důležité. Je ovšem potřebné upozornit také na fakt, že uvedený pohled není zase tak jednoduchý. Podíl vynakládaných financí je z významné (dalo by se říci z nejpodstatnější) části ovlivněn strukturou státního rozpočtu státu. A jestliže např. Česká republika do současné chvíle nezačala ani v zásadě řešit problematiku důchodové reformy, je v podstatě donucena držet nižší podíl než státy, které problém řešily. Jen pro příklad, v rámci České republiky tvoří sociální výdaje a s nimi i důchody zcela zásadní a prudce rostoucí položku státních rozpočtů.

Z uvedeného grafu kromě rozdílů mezi jednotlivými státy ale vyplývá ještě jedna velmi podstatná informace. Prakticky u všech států v uvedeném období (1995-2011) došlo k podílovému nárůstu výdajů na terciární vzdělávání (v některých státech k velmi podstatnému). Naopak u výdajů na vzdělávání nižší kategorie než terciární se jedná s drobnými výjimkami o pokles.

Lze tak konstatovat, že nárůst výdajů na vzdělávání v terciéru omezuje do značné míry finanční prostředky v regionálním školství.

Graf č. 19: Výdaje na vzdělávání jako podíl na HDP (1995, 2011)

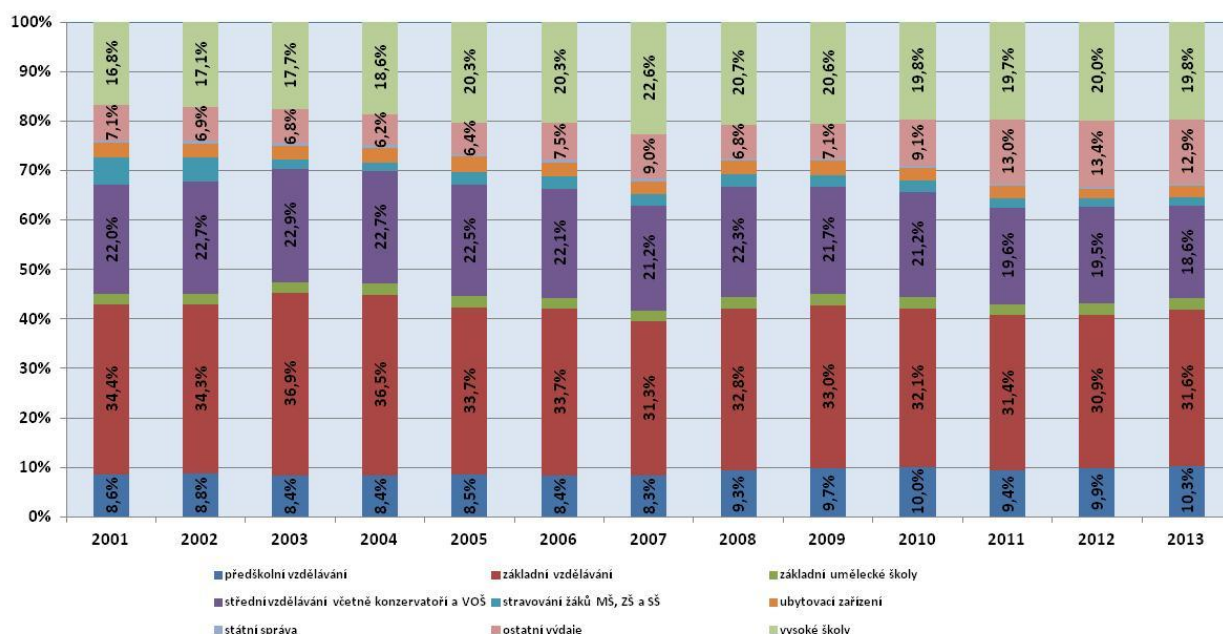


Zdroj dat: České školství v mezinárodním srovnání, 2014

V následujícím grafu se můžeme názorně podívat na vývoj financování celé oblasti školství v letech 2001-2013 v České republice. Z grafu názorně vyplývá, do jaké míry v posledních letech narůstají některé z položek tvořících veřejné výdaje na vzdělávání.

Nejprudší nárůst pak zaznamenáváme právě v oblasti vysokých škol. U tohoto grafu je nutné podotknout, že metodika výpočtu oproti grafu předchozímu je poněkud rozdílná, a to z toho důvodu, že v uvedeném grafu jsou od sebe odděleny vysoké a vyšší odborné školy (ty jsou součástí středních škol a konzervatoří). Vzhledem k tomu, že výdaje na vyšší odborné školy díky celkovému poklesu osob v nich studujících, klesají, nehraje tento metodický rozdíl žádnou roli v prokázání zásadní myšlenky, a to, že výdaje na vysoké školy v čase neustále rostou a ovlivňují výdaje na jiné druhy škol a školských zařízení.

Graf č. 20: Struktura veřejných výdajů na školství v letech 2001 až 2013 v běžných cenách



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

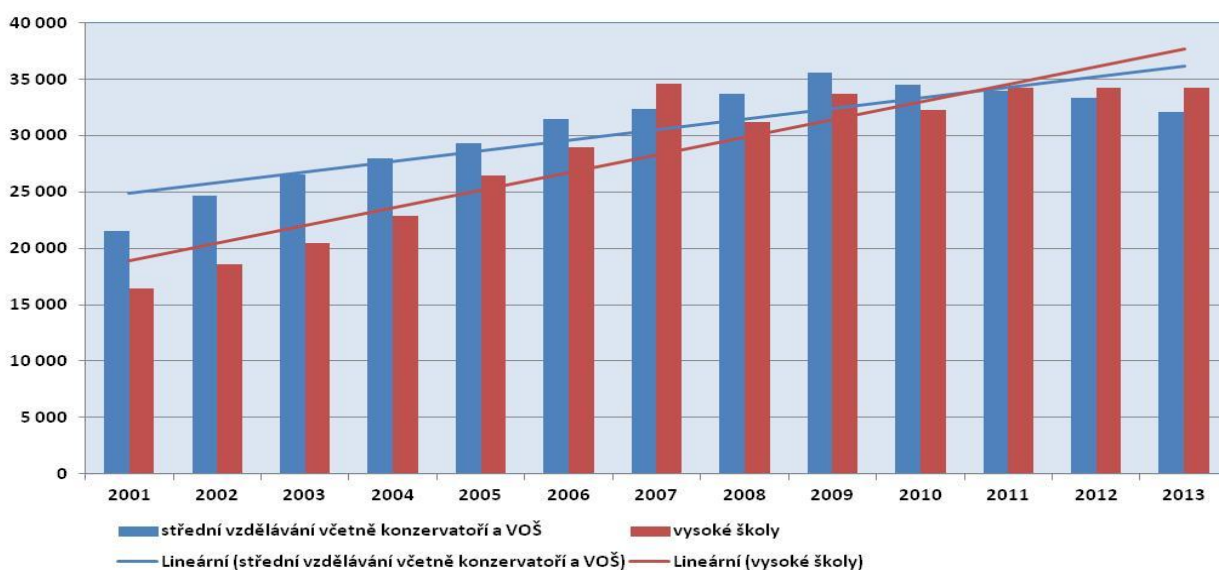
Pozn.: ostatními výdaji jsou myšleny výdaje na peněžní a statistické služby, domy dětí a mládeže, zařízení výchovného poradenství, tělovýchovu a sport, apod.

Ačkoliv se může zdát, že od roku 2007 výdaje na vysoké školy ve své podstatě klesají, není tomu tak. Jedná se o minimální podílový pokles, a to proto, že ještě mnohem rychleji rostly výdaje na předškolní vzdělávání, což je způsobeno tzv. babyboomem v posledních letech a především pak výdaji z kategorie ostatní. U nich byl nárůst raketový.

Co se ale týče finančních výdajů na vysoké školy obecně, mnohem lépe nám problematiku vystihne graf následující. Příslušný graf vychází z grafu předchozího, pouze nebude uveden formou podílu jednotlivých částek vztažených k celkovému HDP, ale formou celkových finančních částek, které do segmentů školství vstupují. Aby bylo dále zřejmé, jak jsou na tom z hlediska financování české vysoké školy ve vztahu k jiným segmentům školství, byl z předchozího grafu vyčleněn také segment středních a vyšších odborných škol.

Ze samotného grafu vyplývá, do jaké míry jsou tyto dva segmenty spolu ve vzájemném vztahu. Jedná se o segmenty, které jsou svým objemem vstupujících financí prakticky totožné, přesto lze v posledních letech vidět poměrně rozdílný vývoj v těchto segmentech.

Graf č. 21: Celkové veřejné výdaje na vybrané segmenty školství v letech 2001 až 2013 v běžných cenách



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

Zatímco na počátku tohoto století šlo do oblasti středních škol o více než 5 mld. Kč více než do oblasti škol vysokých, v roce 2011 se tento trend zcela obrátil. V současnou chvíli jsou vysoké školy financovány více než školy střední, vyšší odborné a konzervatoře dohromady. Především pak samotný trend výdajů je pak zcela rozdílný.

Je samozřejmé, že pokles v segmentu středních škol je způsoben především demografickým propadem, tento se však týká i škol vysokých, přesto se na financování neprojevuje.

Je také nutné podotknout, že oba zmiňované segmenty mají zcela rozdílnou početní základnu. Jestliže vezmeme v potaz např. poslední rok 2013, je potřebné si uvědomit, že střední, vyšší odborné a konzervatoře vzdělávají celkem více než 470 000 osob kdežto vysoké školy 347 000 osob. Výdaje na vysoké školy jsou tudíž poměrně zásadně vyšší a dá se jednoduše konstatovat, že stát za vzdělání jednoho vysokoškoláka zaplatí zásadně vyšší sumu než např. za středoškoláka.

Závěrem podkapitoly jen krátké shrnutí. Pokud vezme v potaz pouze přímé výdaje na terciární vzdělávání, případně na vysoké školy, musíme jednoznačně konstatovat, že tyto výdaje mají neustále se zvyšující tendenci, a to jak v absolutních hodnotách, tak i v rámci podílu na veřejných výdajích. Je také zřejmé, že tyto navyšující se výdaje se projevují sníženými výdaji na jiné segmenty vzdělávání anebo zcela odlišných odvětví veřejných výdajů. Výsledně tedy mají tyto výdaje negativní vliv na snížení kvality a dostupnosti mnoha jiných veřejných služeb.

4.6 (Ne)prostupnost vzdělávací soustavy

Česká vzdělávací soustava by se dala považovat za významně propustnou. Mnoho kroků, které byly Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v porevolučním období učiněny, směřovaly právě k vyšší prostupnosti této soustavy. A ačkoliv se množství těchto kroků uskutečnilo a následně i uplatnilo v praxi³⁵, existují i případy, které dořešeny nebyly. Některé z nich navíc mají spíše negativní vliv na celkovou prostupnost této soustavy.

³⁵ Za velmi úspěšné by se dalo považovat zavedení institutu zkráceného studia

Pro účely této práce lze vyzdvihnout především dva případy, které zcela v opačném duchu negativně ovlivňují vzdělávací soustavu v oblasti terciárního vzdělávání. Pojďme si tyto dva případy jednotlivě popsat.

Prvním z případů je do dnešního dne nevyřešený zásadní problém, kterým je pevné ukotvení institutu vyššího odborného vzdělávání do celkového systému vzdělávání v České republice. Současný stav by se dal považovat za dlouhodobě neudržitelný, a to především z důvodu nejasné budoucnosti tohoto typu studia vzhledem k probíhající a především očekávané demografické krizi.

Samotný problém neukotvení vyššího odborného školství tkví v tom, že oproti institutu vysokých škol, vyšší odborné školy jsou z hlediska legislativního součástí tzv. regionálního školství. Z tohoto vyplývá, že jsou řešeny školským zákonem a nikoliv zákonem o vysokých školách. A jelikož mezi těmito zákony neexistuje prakticky žádná provázanost, jedná se ve svém důsledku o konkurenční instituce, které si vzájemně přebírají studenty.

V tomto duchu se vyjadřují i zahraniční odborníci, jejichž cílem bylo zkoumání přechodu jednotlivých vzdělávacích systémů k systému deklarovanému tzv. Boloňským procesem³⁶. Za všechny jedno konkrétní vyjádření. „Stále se neví, co s bakalářským vzděláním a jak naložit s příliš velkým počtem osob v populačním ročníku dosahujícím dnes na vysokoškolský diplom. Postavení vyšších odborných škol a krátkého profesního vzdělání, které mělo být s pomocí boloňských doporučení vyřešeno, se naopak ještě znejasnilo. Celý vývoj dělá po deseti letech dojem živelného, neřízeného procesu, který se výběrově inspiruje cíli Boloňské deklarace, aniž by vědomě pracoval s představou, jakou koncepci deklarace představuje a jaké bude mít její implementace důsledky.“³⁷

³⁶ Jde konkrétně o akční plán rozvoje vysokých škol k vytvoření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání do roku 2010. Cílem spolupráce bylo (a stále je) především zpřehlednit systémy vysokoškolského vzdělávání v Evropě skrze strukturované studium, srovnatelné a čitelné diplomy (dodatek k diplomu) i zavádění kreditních systémů. Otevřela se tak cesta k vzájemnému uznávání studia v zahraničí a mobilitě studentů i akademických pracovníků. Velký důraz je kladen na zabezpečení kvality vysokoškolského vzdělávání i celkovou evropskou dimenzi ve vysokoškolském vzdělávání.

³⁷ ŠTECH, Stanislav. Boloňský proces: nutný proces adaptace, nebo trojský kůň neoliberalních změn vysokoškolského vzdělávání?

I když zde v předchozích letech existovala vůle tento stav řešit, realita je v tuto chvíli taková, že se řešení v danou chvíli nerýsuje. Zásadní problém tkví pak v tom, že neexistuje prakticky žádná průchodnost mezi těmito institucemi. Zatímco vysoké školy fungují na principu tzv. uznávání kreditů, vyšší odborné školy v podstatě nedávají studentovi do rukou žádný pevný argument, proč by mu mělo být studium na vysoké škole uznáno. A to dokonce ani za předpokladu, že se jedná o shodný obor vzdělání zakončený úspěšným absolutoriem. Vzhledem ke zkušenostem české populace, je pak společensky uznáváno pouze vysokoškolské vzdělání.

Z daného důvodu je tedy zřejmé, že pro studenty musí být vyšší odborné vzdělávání méně akceptovatelné než vzdělání vysokoškolské, a to i přes jeho nesporně dobrou uplatnitelnost na trhu práce (alespoň v případě některých oborů vzdělání).

Dokud tedy nebude vyřešena otázka vzájemného uznávání anebo průchodnosti mezi vyšším odborným a vysokoškolským vzděláváním, bude se v případě vyššího odborného vzdělání jednat o poměrně diskriminovanou vzdělávací větev, kterou si zřejmě v dobách dalšího demografického poklesu budou studenti volit v mnohem menší míře.

Existují dokonce i názory (nikoliv ovšem ověřitelné), že určitým řešením problematiky vyššího odborného vzdělávání je jeho postupné vymizení, u konkrétních oblíbených škol pak transformace těchto škol jakožto institucí vysokoškolského studia.

Druhou problematickou skupinu, která ovlivňuje průchodnost vzdělávací soustavou na úrovni terciárního vzdělávání, je pak potřebné hledat v segmentu středoškolského vzdělávání. Jedná se konkrétně o tzv. nástavbové studium.

V principu pak se jedná o charakterově naprosto rozdílný problém, než je tomu v případě vyššího odborného vzdělávání. Nástavbové studium jako takové totiž naopak způsobuje v podstatě absolutní průchodnost vzdělávací soustavy mezi středním vzděláváním a vysokoškolským studiem.

Tato průchodnost pak v posledních letech bohužel přerostla v systém, kdy bylo otevřeno vysokoškolské studium prakticky úplnému populačnímu ročníku v rámci několika po sobě jdoucích let. Již nyní je ovšem potřebné upozornit na zásah státu, který problematiku částečně řeší, tímto institutem je tzv. státní maturita. Ta právě opětovně narovná vztah mezi středoškolským a vysokoškolským světem.

Samotný problém byl především způsoben tím, že vysokoškolské instituce nabízejí v dnešní době nesrovnatelně více volných míst, než tomu bylo v minulosti. Aby byla tato místa naplněna, značná část vysokých škol v rámci vzájemného konkurenčního boje o studenta nevypisovala přijímací zkoušky a nabírala velké množství studentů. Nástavbové studium pak bylo institucí, která umožňovala i osobám s výučním listem vyřešit tento svůj handicap doplněním si maturitní zkoušky a vstoupit pak na vysokou školu.

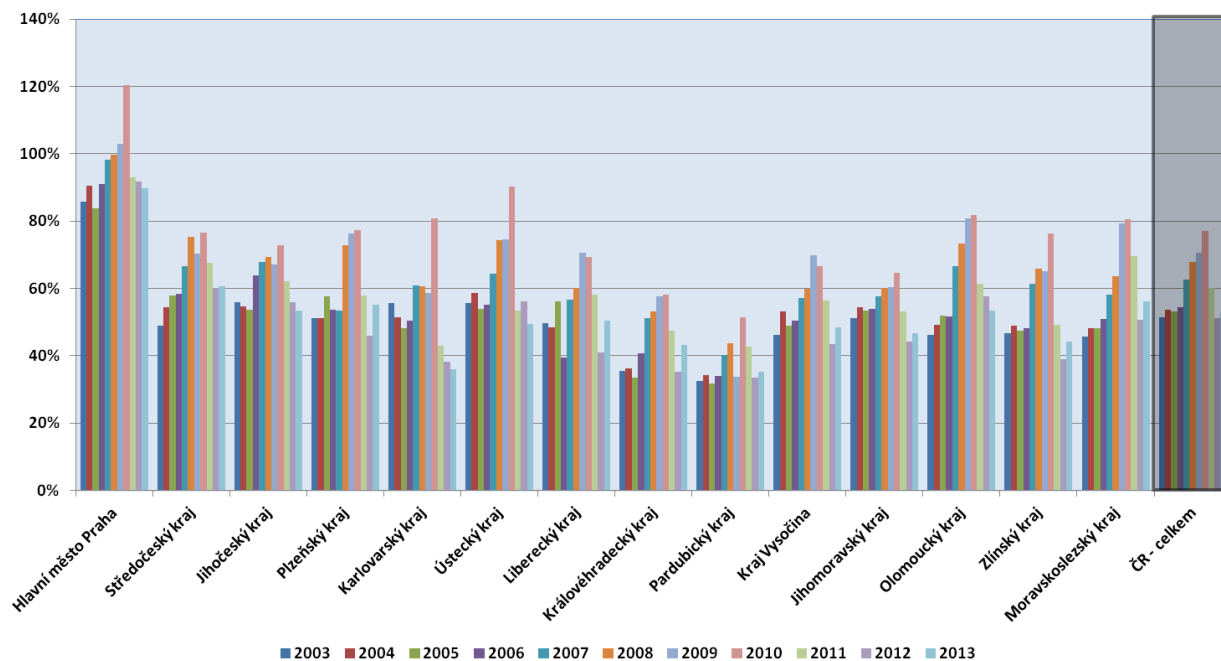
To by samo o sobě nebylo nic zlého, problém tkvěl v tom, že neexistoval kontrolní systém, který by zkoumal kvalitu těchto žáků, a stávalo se to, že maturity dosáhli mnohdy žáci, kteří v žádném případě neměli odpovídající studijní předpoklady. Těmto studentům pak navíc bylo umožněno vysokoškolské studium. Je zřejmé, že tímto způsobem se stát opětovně zachoval velmi neekonomicky a vynaložené peníze byly ve své podstatě „vyhozeny do vzduchu“. Na podpoření tohoto argumentu lze použít hned několik statistických analýz.

Před uvedením těchto statistik je ještě potřebné upozornit především na důvod uvedení tohoto problému do této kapitoly. Jedná se především o to, že státní maturita je do dnes velmi rozporuplným prvkem našeho vzdělávacího systému a existují poměrně významné politické tlaky na její zrušení. Z daného důvodu je velmi vhodné upozornit na potenciální důsledky, které by to mohlo způsobit. Tyto důsledky pak budou především zasahovat do oblasti ekonomické, ale také do oblasti kvalitativní. Nyní již ale k samotným statistikám.

Z níže uvedeného grafu lze názorně vidět, jak významnou roli státní maturita ve vztahu k nástavbovému studiu hrála. Zatímco do školního roku 2010/11 měl podíl žáků s ukončeným výučním listem, kteří nastupovali do oborů nástavbového studia neustále vzrůstající tendenci, která např. v případě hlavního města Prahy převyšovala hranici 100 %³⁸, následující léta jsme svědky zásadního obratu a redukce tohoto podílu. Dá se tedy alespoň z tohoto důvodu demonstrovat poměrně značně kladný vliv státní maturity na kvalitu vzdělávání obecně.

³⁸ Jev je způsoben tím, že Praha jakožto kraj dokáže do oborů nástavbového studia přilákat značné množství uchazečů ze Středočeského kraje

Graf č. 22: Podíl počtu nově přijatých do ostatních forem studia nástavbového studia na absolventech vzdělání s výučním listem



Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

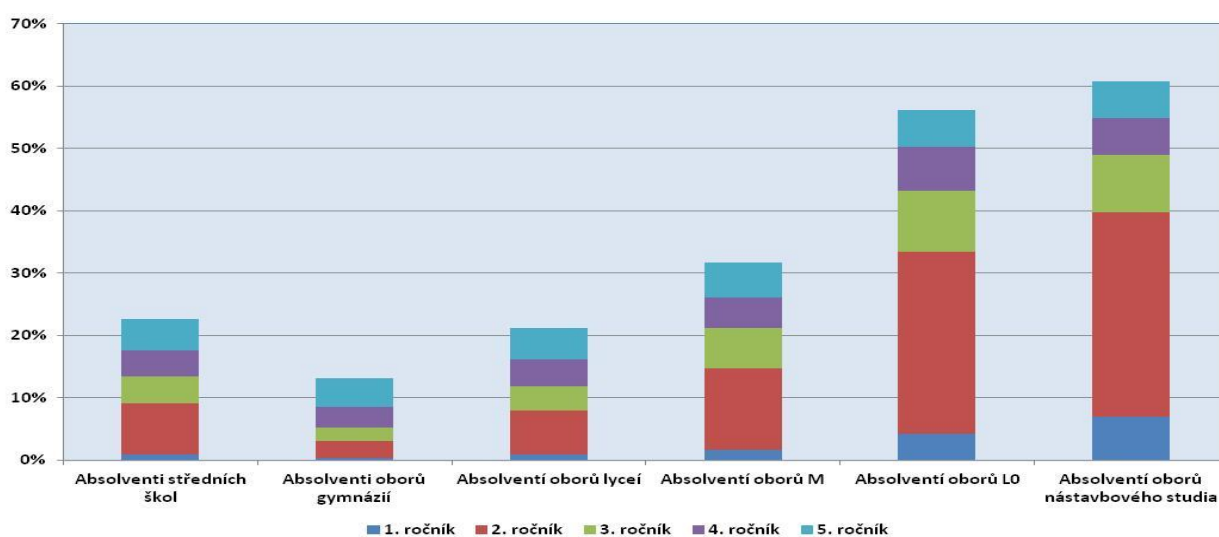
Druhou ze sledovaných statistik pak je podíl žáků nástavbového studia, kteří ukončili vysokoškolské studium před jeho úspěšným zakončením. Pro naše účely jsme zvolili období let 2009-2014, tedy ve své podstatě posledních studentů, kteří absolvovali celý cyklus studia na VŠ. Jedná se tedy o studenty, kteří nastoupili v roce 2009 a dostudovat optimálně měli v roce 2014.

Jestliže si jednotlivé studenty rozlišíme podle typu školy, ze které žák na vysokou školu vstoupil, zjistíme zásadní statistické rozdíly mezi těmito školami ve vztahu k samotnému dostudování vysoké školy. Je samozřejmé, že absolvent gymnázia má významně vyšší předpoklady k vysokoškolskému studiu, přesto jsou rozdíly mezi tímto absolventem a např. absolventem zmiňovaného nástavbového studia až neskutečně propastně rozdílné.

Zatímco absolvent gymnázia ve zmiňovaném období neuspěl v něco málo více než 10 % případů, u absolventa nástavbového studia to bylo ve více než 60 % případů. Průměrně tomu tak bylo ve více než 20 % případů.

Je také poměrně zajímavé, že zatímco po prvním roce studia ukončí své vzdělávání poměrně malé množství studentů, nejvyšší část (u některých typů středních škol i více než v 50 % případů) odchází ve druhém ročníku. To je vzhledem k systému kreditů poměrně pochopitelné a jednoznačně to svědčí o situaci, že na vysoké školy se dostává obrovská masa osob, která nemá v žádném případě studijní předpoklady k získání tohoto stupně studia.

Graf č. 23: Podíl studentů, kteří ukončili své studium na vysoké škole předčasně (2009-2014)



Zdroj dat: Úspěšnost absolventů SŠ ve vysokoškolském studiu, předčasné odchody ze vzdělávání - 2014 (NÚV)

Jestliže připočteme ještě předpokládané snížení kvality vysokoškolského studia v čase, je zjevné, že stát umožňuje vstoupit do tohoto stupně studia mnohem širší mase osob, než té, která by měla schopnosti dané studium zvládnout. Vzhledem k již dříve uvedené finanční náročnosti vysokoškolského studia se jedná o poměrně značné mrhání veřejnými finančními prostředky.

Závěrem kapitoly by mělo být uvedeno především to zásadní, čímž je konstatování, že současný stav vysokého školství ovlivňuje a je také současně značně ovlivněn prostupností vzdělávací soustavy. Otázkou tedy zůstává, do jaké míry by měly

být učiněny legislativní změny, které by avizované přílišné masifikaci alespoň trochu zamezily.

4.7 Nejasná politická vize

Ovlivňuje školství politiku anebo ovlivňuje politika školství? Možná řečnická otázka, přesto však velmi podstatná. Je současný počet a podíl studentů na vysokých školách přáním samotných zákazníků (tedy voličů) anebo se jedná o prostý důsledek neregulace tohoto prostoru, případně nastavení takových podmínek, které podporují vznik míst na vysokých školách bez kontrolního mechanismu kvality?

Jedná se ve své podstatě o soubor obdobných otázek, kdy o samotném negativním vlivu na vzdělávací prostor není potřebné příliš diskutovat. Pojdme si ale ujasnit, do jaké míry se vzájemně prostor terciárního vzdělávání a politický systém ovlivňují.

Pro názornost byla zvolena metoda průzkumu volebních programů jednotlivých politických stran, které mají v současnou chvíli schopnost ovlivnit politický systém v České republice. Jedná se konkrétně o strany, které byly při posledních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky zvoleny do tohoto parlamentu. Tyto strany pak mají v rámci řádného legislativního procesu možnost ovlivňovat zákony (strany vládní koalice pak i jiné právní předpisy) z oblasti mimo jiné vzdělávání.

Aby byla naše analýza srovnatelná nejen v prostoru (půdorys politických stran), ale i v čase, zvolili jsme poslední voly do Poslanecké sněmovny také z důvodu vzájemného porovnání volebních programů do těchto voleb.

Tabulka č. 3: Přehled volebních programů v oblasti terciárního vzdělávání u politických stran, které byly zvoleny do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2013

Politická strana	Volební program pro oblast terciárního vzdělávání
-------------------------	--

ODS	<p>Konkurenční prostředí pro rozvoj vysokých škol - Zásadně zkvalitníme proces akreditace a nastavíme jasné a transparentní standardy veřejných a soukromých vysokých škol. Stabilizujeme financování vysokých škol na základě specifického poslání jednotlivých škol a univerzit tak, aby mohly dlouhodobě plánovat a předvídat provozní i investiční náklady.</p>
ČSSD	<p>Školné nepřipustíme. Garantujeme bezplatné vysokoškolské vzdělání na veřejných a státních vysokých školách.</p> <p>Posílíme kontrolu úrovně vzdělávání, včetně kvality základních, středních a vysokých škol tak, aby ji stát mohl svým občanům garantovat.</p>
KSČM	<p>Optimalizaci počtu vysokých škol na základě náročných akreditací.</p>
TOP 09	<p>Terciární vzdělání – zákon o finanční podpoře studentů - Hospodářskou politiku země je nezbytné promítat do podpory prioritních studijních oborů, tomu je třeba přizpůsobit koeficient, kterým je vysoká škola financována z veřejných rozpočtů.</p> <p>Budeme motivovat pedagogy pro užší spolupráci s praxí. Připravíme zákon o finanční podpoře vysokoškoláků. Finanční spoluúčast studentů by měla být v kompetenci vysokých škol.</p> <p>Zasadíme se o takovou změnu financování pedagogických studijních programů, aby mohly lépe připravovat budoucí učitele a v rámci studia jim umožnily i více praxe ve školách.</p> <p>Chceme zabránit úniku našich nejlepších talentů ve vědě a výzkumu do zahraničí, a proto se zasadíme o podstatně lepší finanční ohodnocení doktorandů vázané na výsledky jejich práce.</p>
KDU-ČSL	<p>Zabránit vytváření bariér v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání; nepodpoříme školné za studium na první vysoké škole s řádným (neprodlouženým) průběhem studia.</p> <p>Podpořit nástroje pro posílení kvality vysokého školství, jako je</p>

	kritérium uplatnitelnosti absolventů; podpoříme profilaci výzkumných, vzdělávacích a profesních vysokých škol.
ÚSVIT	Jsme proti zavedení plošného školného na vysokých školách. Dokážeme si ale představit zavedení sankčního školného pro studenty, kteří si neplní své studijní povinnosti nebo si bezdůvodně prodlužují studium. Uplatnitelnost studentů na trhu práce by měla být zohledňována při rozdělování státních peněz. Školy, které poskytují kvalitní vzdělání, po kterém je poptávka, budou mít více peněz a budou moci přijímat více studentů

Zdroj dat: Volební programy jednotlivých uvedených politických stran (2013)

Z uvedeného přehledu vyplývá poměrně zajímavá skutečnost. Všechny politické strany až na výjimku KSČM ve svém volebním programu nepředpokládají a ani nenavrhují redukci kapacit vysokých škol. Ačkoliv většina star hovoří o kontrole kvality těchto vysokých škol, tuto kvalitu nijak blíže nerozebírá, což se dá vzhledem k obecnosti volebního programu pochopit, přesto je zjevné, že se žádná ze stran nevydává cestou zásadního omezení kapacit (nikoliv dostupnosti) vysokých škol.

Z daného zjištění se dá poměrně jednoznačně vyvodit, že politické strany se přizpůsobují přáním svých voličů (což je samozřejmě správně). Platí tedy, že politické strany podporují cestu masifikace vysokých škol na základě přání svých voličů. Zde však poněkud pokulhává samotný princip demokraticky zvolených politických stran, jejichž úkolem a cílem má být nejen naplnění volebních přání, ale i zodpovědné a efektivní hospodaření státu a jeho institucí.

4.8 Dopad do struktury ekonomiky státu

V jedné z předchozích kapitol byl uveden tzv. ničující čtverec současné ekonomiky. Hned v úvodu této podkapitoly by bylo vhodné uvést, že existuje významná

potřeba se příslušnému tématu více věnovat. Jedná se totiž ve svém důsledku o odpověď na otázku, do jaké míry ovlivňuje postupující masifikace prostoru českého terciárního vzdělávání ekonomiku státu.

Uveďme si tedy opětovně, co je tímto zničujícím čtvercem konkrétně myšleno. Demografický propad mladé generace na straně jedné, raketové stárnutí způsobené vývojem ve zdravotnictví na straně druhé, prohlubujícím se strukturálním deficitem sociálních systémů, kdy jedna skupina osob není schopná financovat druhou, tvoří stranu třetí a na závěr nechť lidí demokraticky tento problém akceptovat a ekonomicky řešit na straně čtvrté.

O demografických problémech jsme se nejen v této práci již bavili mnohokrát, jedná se o jev, který je poměrně dobře zmapován a je zjevné, že v krátko i střednědobém horizontu, se jedná o problém prakticky neřešitelný. Co je ovšem velmi podstatné z hlediska ekonomických dopadů, je fakt, že uvedená zvýšená masifikace napíná již tak napjaté veřejné rozpočty. Vzhledem k menšímu množství lidí v produkčním věku a naopak se neustále zvyšujícímu počtu osob ve věku seniorském a tudíž neproduktivním jsou na všechny kapitoly státního rozpočtu kladeny značné nároky na optimalizaci případně redukcí výdajů.

Je samozřejmé, že výdaje na vzdělávání jsou jedněmi z nejužitečnějších a prorůstových výdajů, do nichž může stát investovat, přesto se však nabízí otázka, zda je současná struktura těchto výdajů optimální či efektivní. V kontextu předchozích kapitol se zdá, že některé z výdajů jsou spíše neefektivními a mohly by být ve struktuře kapitoly školství využity optimálněji a užitečněji.

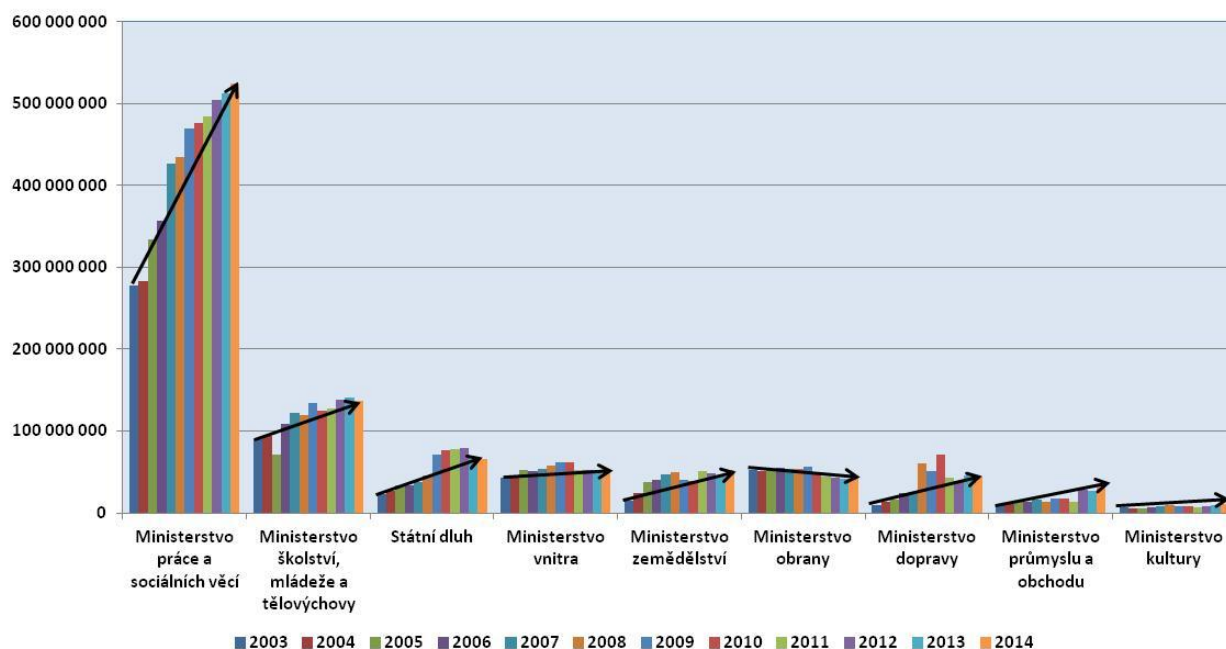
V následujícím grafu jsou porovnány výdaje některých rámcových kapitol státního rozpočtu České republiky od roku 2003. Jedná se o kapitoly, které by měly demonstrovat jak priority státu, tak i ekonomické stávající problémy.

Jestliže porovnáme výdaje plynoucí do kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s jinými kapitolami státního rozpočtu, musíme konstatovat, že vzdělávání, a to i přesto, že se setkáváme s opačnými hlasy, lze zařadit mezi priority tohoto státu. V dlouhodobém kontextu je nárůst v této kapitole nadprůměrný a pokulhává pouze za výdaji kapitoly Ministerstva práce a sociálních věcí, do které je ovšem zařazena podkapitola obsahující výdaje na důchody. Co se týče růstového trendu, je vzdělávání

v podstatě stejnou prioritou státu, jako jsou výdaje na zemědělství, dopravu anebo na velmi nelichotivý výdaj, kterým je státní dluh. Naopak výdaje na obranu či policii anebo kulturu se vyvíjejí naprosto opačně. Je tedy zřejmé, že školství z hlediska makroekonomického lze považovat za prioritu státu, což je velmi pozitivní.

Jako velký problém masifikace se dá ovšem považovat struktura výdajů této kapitoly. O příslušném problému bylo uvedeno poměrně dost informací v kapitole, která se týká tlaku na zvýšené financování vysokých škol.

Graf č. 24: Vývoj výdajových rámců vybraných kapitol státních rozpočtů ČR v letech 2003-2014 (hodnoty v tisících Kč)



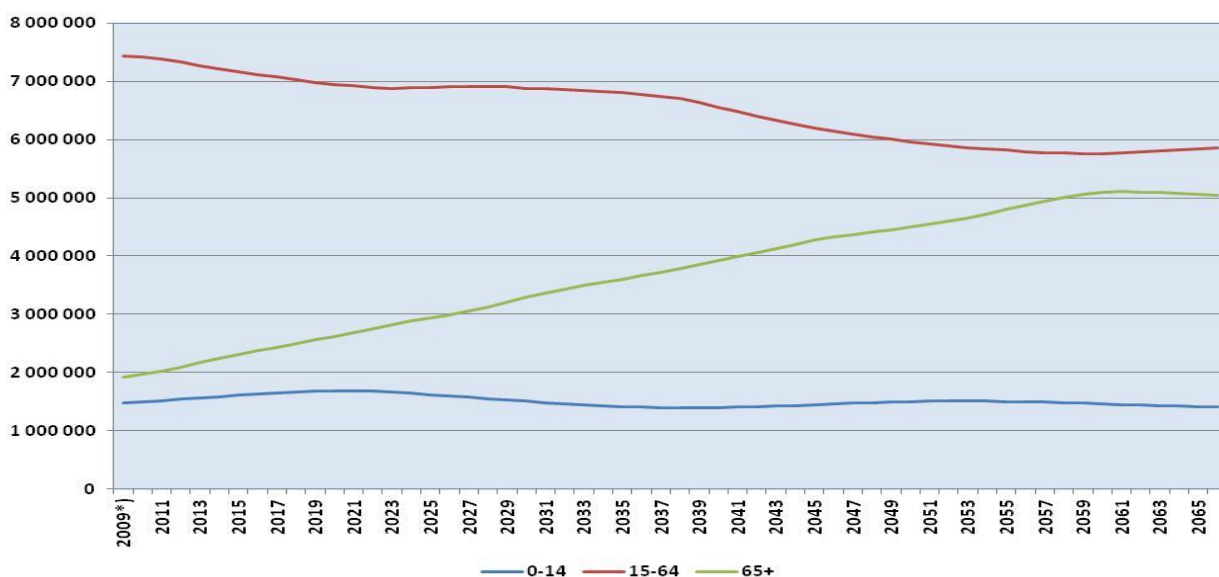
Zdroj dat: Zákon o státním rozpočtu České republiky (2003-2014)

Jestliže tedy akceptujeme premisu, že ačkoliv se počet osob, které do systému vzdělávání vstupují, neustále snižuje, je poněkud s podivem, že množství financí do daného systému se neustále zvyšuje. To by samo o sobě nemuselo být ničím zlým, problém tkví v tom, že požadované výstupy z hlediska kvality vzdělávání nejdou s těmito výdaji ruku v ruce.

Pro vysvětlení problémů budoucích, které vyplývají nejen pro oblast českého školství, ale i pro oblast udržitelnosti veřejných rozpočtů je níže uveden graf, který popisuje velmi pravděpodobnou demografickou situaci v letech budoucích. Příslušný graf vznikl na základě střední varianty predikovaného vývoje počtu a struktury obyvatel České republiky, kterou v roce 2009 vydal Český statistický úřad.

Jak samotný graf naznačuje, Česká republika bude čelit velmi zásadnímu přerozdělení jednotlivých věkových skupin, kdy především skupina tzv. postproduktivních bude postupně vytlačovat skupinu produktivních a předproduktivních. To samozřejmě povede k dalšímu významnému tlaku na veřejné rozpočty. Jestliže nebudou tedy v dohledné budoucnosti učiněny konkrétní reformní kroky k vyvážení těchto rozpočtů, můžeme se dočkat neodvratitelného poklesu výdajů na některé kapitoly, případně celkového krachu veřejných rozpočtů.

Graf č. 25: Předpokládaný počet obyvatel České republiky členěných podle věkových skupin do roku 2065



Zdroj dat: Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065 (ČSÚ)

Pozn.: Rok 2009 postaven na reálných hodnotách

Pro oblast vzdělávání, potažmo vysokých škol z dané akceptace uvedeného fundamentu, kterému se zřejmě již nelze vyhnout, vyplývá, že vyšší tlak na efektivitu výdajů se jeví jako v podstatě nevyhnutelný. Je tedy v zájmu každé jednotlivé vysoké školy, aby byly výdaje na studenty mnohem lépe kontrolovány a vynakládány, v opačném případě totiž hrozí celému systému zásadní finanční problémy, které ve svém důsledku mohou omezit nejen počet vysokých škol, ale i výdaje na jednotlivé studenty.

4.9 Dopad na klasický model fungování rodiny

Tato práce si klade za jeden z ústředních cílů vyhledání a prokázání negativních vlivů na některé ze segmentů společnosti. Problematika, která bude řešena v této kapitole, se však poněkud vymyká všem ostatním. V této kapitole je totiž velmi podstatné rozlišit to, co je považováno za negativní jev. Již v úvodu kapitoly je nutné podotknout, že velké množství především žen nebude uvedená negativa považovat za negativa, možná právě naopak. Bude je považovat za potřebný a logický společenský vývoj v otázkách ženské emancipace. I z tohoto důvodu je potřebné v této kapitole uvádět pojem negativum spíše v uvozovkách. Nyní však již k samotným zjištěním.

Společenské změny, které nastaly s příchodem demokratického režimu, se samozřejmě podepsaly i do oblasti vzdělávání žen. Jejich doposud tradiční role, která spočívala v šablonovitém budování socialismu plozením dětí a současně prací v tradičních ženských pracovních pozicích, byla nahrazena emancipací, díky níž se ženy postupně vymanily z tohoto zažitého vzorce.

Nově tak již neexistují tradiční ženské profese, ženy se uplatňují v jinak obvyklých mužských profesích, jejich vzdělávací dráhy se značně prodloužily. V současnou chvíli tak studuje na vysokých školách mnohem více žen než mužů a jejich podíl neustále roste.

S těmito změnami ale přichází i některé „negativní jevy“. Jak již ovšem bylo uvedeno výše, nejedná se o negativa ve vztahu k ženám samotným, ale spíše k některým odvětvím lidské činnosti, jakožto celku. Příkladem se může jednat o prodloužení délky studia žen, které však současně přináší i prodloužení průměrného věku matek. To vede logicky k nižší porodnosti. O problémech s demografickým vývojem v budoucnosti pak

snad nemá smysl již ani hovořit. Při současném trendu neustále se snižující porodnosti lze očekávat zásadní proměny v sociálních systémech našeho státu. Např. stávající úroveň výše starobních důchodů se již v krátké budoucnosti jeví jako absolutně nereálná.

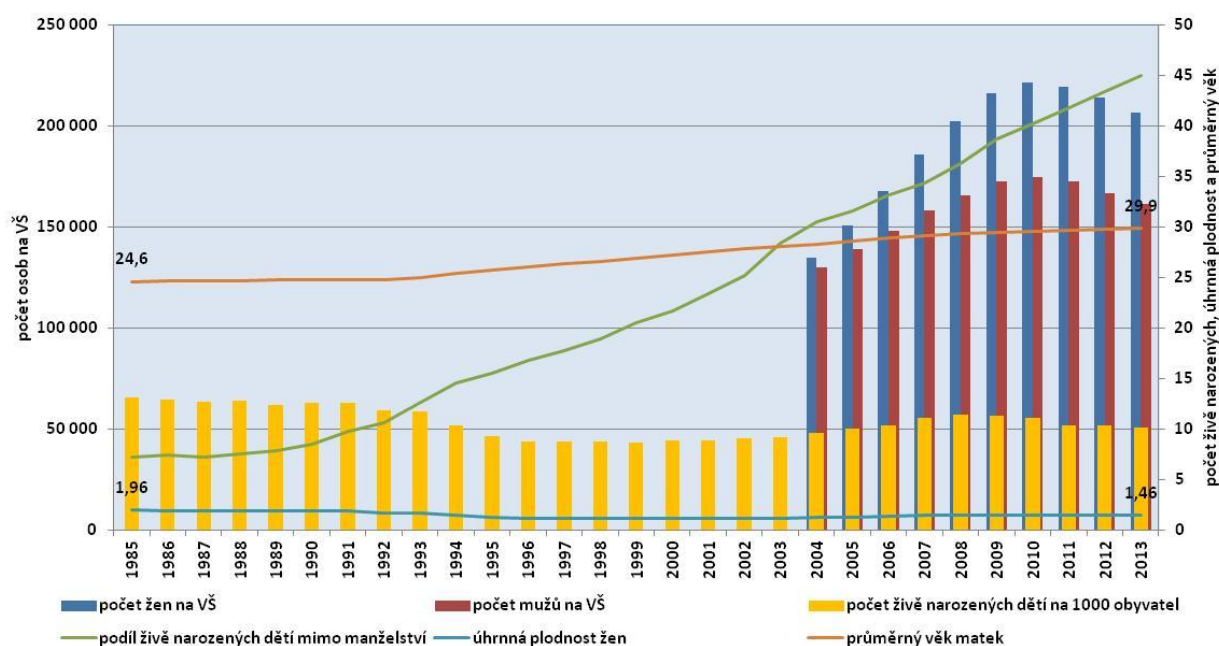
Se zvýšeným vzděláním pak jde ruku v ruce také vyšší rozvodovost, případně trend rodit děti mimo tradiční manželství. V poslední uvedené statistice v roce 2013 se vyšplhala hodnota podílu takto narozených dětí až na 45 % dětí. To v sobě samozřejmě nese právě v úvodu kapitoly uváděná negativa, jako je např. rozpad klasického modelu rodiny anebo opětovně zvýšené výdaje státu na sociální zabezpečení, v tomto případě na dotace neúplných rodin.

V neposlední řadě je potřebné také upozornit na to, že i přes zvýšený podíl žen majících absolvované vysoké školy, je jejich míra uplatnitelnosti na trhu práce značně nižší než u stejně vzdělaných mužů. Problém je ve značné míře způsoben strukturou oborů, které si ženy volí.

Ačkoliv se nemusí jednat o jediný parametr, který problematiku ovlivňuje, je zřejmé, že zvýšená vzdělanost žen ve svém důsledku vede např. k uvedenému rozpadu tradiční rodiny. Při neustále se snižujícím počtu dětí, které připadají na jednu ženu, se tak může uváděný problém stát velmi zásadním. V grafu níže lze názorně vidět některé z uvedených souvisejících jevů.

Je potřebné upozornit, že se nejedná o problémy, které je nutné zásadně řešit. Jedná se o trend, kterého jsme svědky i v jiných obdobných státech, jako je Česká republika. Otázkou zůstává, do jaké míry je tento trend dlouhodobě udržitelný a zda nepovede např. k zásadní reformě ekonomických transferů na úrovni státu.

Graf č. 26: Statistiky spjaté s genderovými záležitostmi



Zdroj dat: Vybrané statistiky ČSÚ

Pozn.: počty žen a mužů na vysokých školách před rokem 2004 není vzhledem k rozdílné metodice sběru dat do statistiky zařadit

Závěrem kapitoly je ale potřebné ještě jednou upozornit na fakt, že ačkoliv se mohou některé z vybraných generových záležitostí spjatých se zvýšenou masifikací žen na vysokých školách zdát jako značně negativní, je zcela pochopitelné, že pro určitou skupinu žen se mohou jevit jako velmi prospěšné. Je tedy potřebné konstatovat, že uváděná negativita nejsou považována za jednoznačná, spíše za makroekonomicky zhoršující některé ekonomické, ale i společenské statistiky.

4.10 Negativní dopad na jiné druhy a typy vzdělávání a strukturu oborů vzdělání

Již v úvodu je potřebné vysvětlit, že tato kapitola si nekonkuruje s jednou z předchozích kapitol, která se zabývala zvýšenou (ne)prostupností vzdělávací soustavy a tím i jednoznačného negativního vlivu na vyšší odborné vzdělávání. Daná

problematika s řešenou kapitolou samozřejmě úzce souvisí, jedná se však pouze o určitý výsek z komplexnějšího problému.

Celková vyšší míra vstupu do vysokoškolského prostoru vytváří značný tlak i na ostatní druhy a typy vzdělání, nejen na stejné, ale také na nižší úrovni. Jak již bylo v předchozím odstavci poznamenáno, značně negativní vliv se projevuje např. zvýšenou konkurencí si s vyšším odborným vzděláváním, kde se dá očekávat vzhledem k postupnému demografickému propadu další odliv uchazečů o tento druh vzdělávání.

Poměrně zajímavá situace pak vznikla v prostředí středního vzdělávání. Opětovně je potřebné upozornit na již uvedenou kapitolu, která se úžeji zabývala nástavbovým studiem. Vzhledem k zavedení státní maturity se však tento problém již nejeví tak zásadním.

Státní maturita současně vytváří určitý zpětný soulad mezi maturitními a nematuritními obory středního vzdělávání. V letech před příchodem státní maturity jsme byli svědky značného příklonu uchazečů o střední vzdělávání směrem k maturitním oborům vzdělávání, to se však po uvedeném zákroku státu změnilo. Více o příslušné problematice lze nalézt v grafu č. 18.

Poměrně zajímavým je také vnitřní tlak v rámci maturitních oborů středního vzdělávání, kdy existuje poměrně značný příklon k oborům, které jsou studovány na vysokých školách. Určitou výjimkou, která však potvrzuje pravidlo je postupný příklon k oborům gymnaziálního vzdělávání, která slouží jako přechodový můstek k vysokoškolskému studiu. Velmi negativní dopad to ovšem má na značně se snižující kvalitu na tyto kdysi velmi výběrové vzdělávací obory.

Pro názornost si můžeme uvést příslušnou problematiku v tabulce, která poukazuje, jak se mění počty absolventů vybraných skupin oborů vzdělávání na středních školách v předchozích šesti letech.

Tabulka č. 4: Počty absolventů vybraných skupin oborů vzdělání v období let 2008/09-2013/14

Skupina oborů vzdělání	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Obory vzdělání bez maturitní zkoušky						
Strojírenství a strojírenská výroba	8663	7683	6393	6490	6733	6682
Gastronomie, hotelnictví a turismus	9576	9411	8123	7565	7328	6420
Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	2459	2513	2235	2188	2187	2117
Stavebnictví, geodézie a kartografie	4177	4768	4360	3798	3577	3327
Zemědělství a lesnictví	3189	3353	3049	3147	3184	3146
Ostatní nematuritní obory vzdělání	11794	12001	10930	10688	10193	9874
Celkem	40741	40672	36100	34883	34180	32537
Obory vzdělání s maturitní zkouškou						
Obecná příprava (Obory gymnázií)	25994	24707	22859	22361	22811	22175
Strojírenství a strojírenská výroba	6028	5013	3535	3447	3617	4164
Gastronomie, hotelnictví a turismus	5129	5588	4712	4453	4159	3966
Ekonomika a administrativa	10554	12035	8932	7852	7059	6696
Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	8147	6270	4137	3572	3301	3398
Stavebnictví, geodézie a kartografie	3262	3184	2889	2543	2211	2090
Zemědělství a lesnictví	2326	2272	2031	1878	1633	1725
Obecně odborná příprava (Obory lyceí)	6616	5929	5105	4464	3998	3804

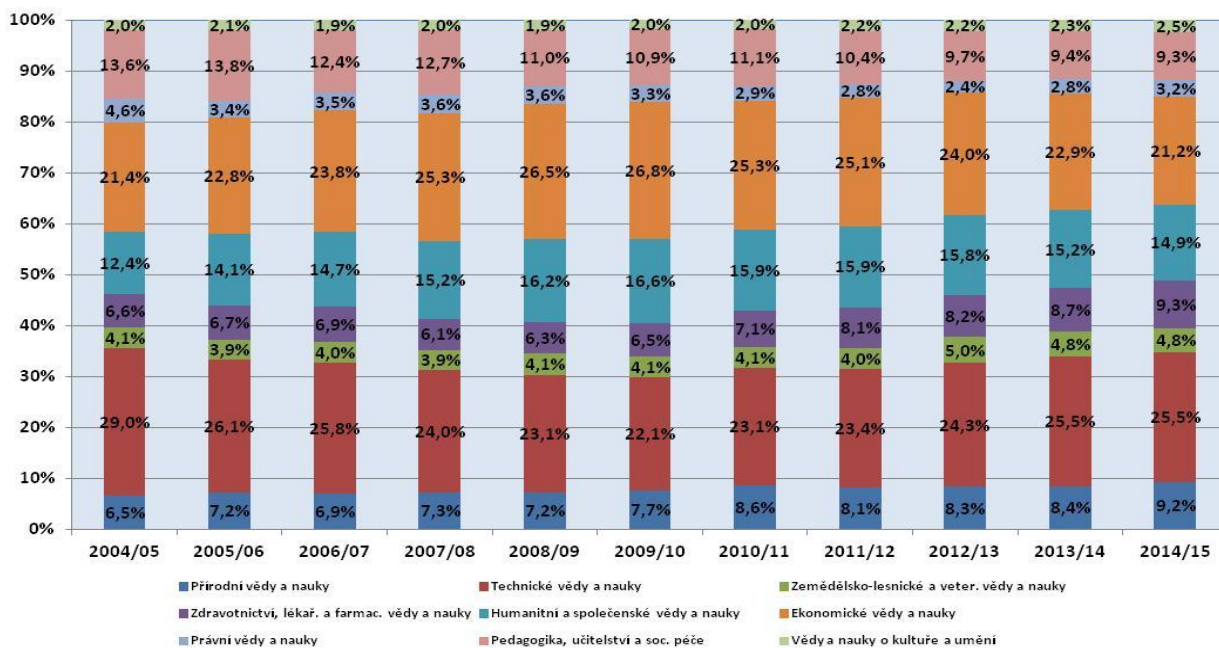
Informatické obory	111	2225	3789	3911	3709	3831
Ostatní maturitní obory vzdělání	22917	19911	19028	17717	16741	16872
Celkem	91084	87134	77017	72198	69239	68721

Zdroj dat: NÚV

Pozn.: Pouze žáci denní formy vzdělávání, bez žáků nástavbového studia

Uvedená tabulka nám může poměrně jednoznačně potvrdit hypotézu, že v posledních letech existuje značná tendence v odklonu od odborného vzdělávání spíše ke všeobecnému. To názorně potvrzuje poměrně stabilní počet absolventů ve skupině oborů Obecná příprava (gymnaziální obory vzdělání), a to v porovnání s některými odbornými skupinami oborů. Výjimkou je skupina oborů Informatické obory, to je ovšem způsobeno teprve nedávným vznikem této skupiny a tudíž i jeho postupné naplňování uchazeči.

Graf č. 27: Poprvé zapsaní na VŠ podle typu studijního programu (2004/05–2014/15)



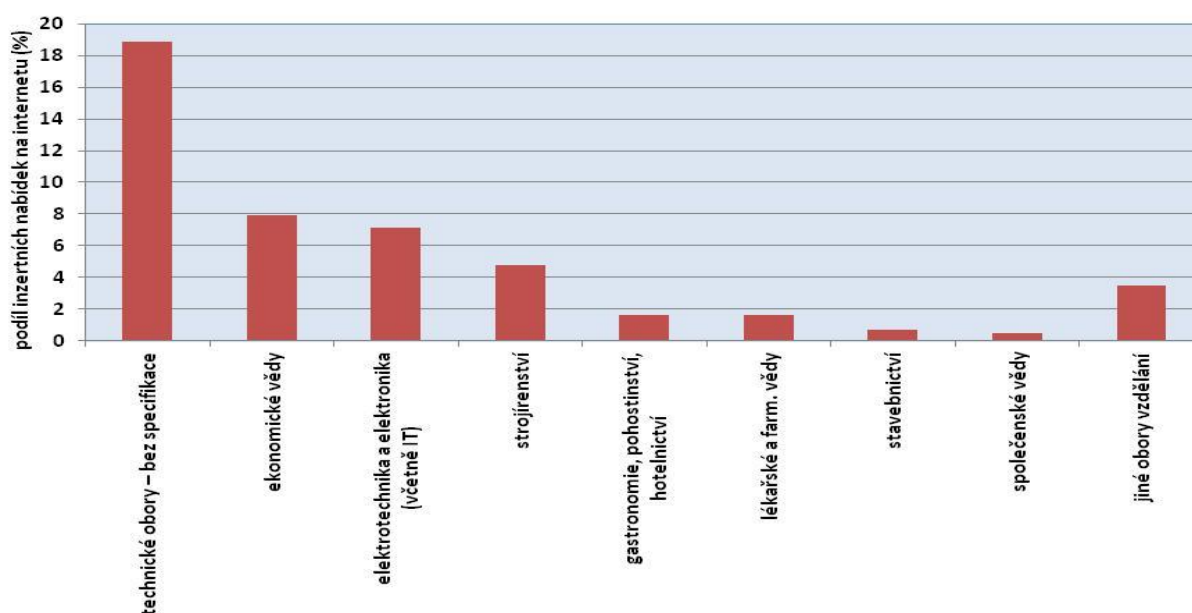
Zdroj dat: Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele

Zajímavé je také porovnání počtu těchto absolventů s opačným spektrem studentů, tedy s nově poprvé přijatými uchazeči na vysoké školy. Příslušný graf uvádíme výše.

Z grafu jednoznačně vyplývá uvedený značný příklon uchazečů ke spíše humanitním oborům vzdělání. Ekonomické a jiné společenské studijní obory společně s pedagogickými dnes tvoří takřka polovinu všech přijetí na vysokou školu. To samozřejmě koresponduje se zvyšujícím se podílem žen na vysoké škole.

Naopak obory technické zažívají největší propad ze všech studijních oborů. To je ovšem v příkrém rozporu s požadavky zaměstnavatelů ohledně potřeb trhu práce. Při jednom z učiněných průzkumů Národním ústavem vzdělávání, a to ve vztahu k inzerci zaměstnavatelů v tisku, bylo jednoznačně prokázáno, že nejpožadovanějšími obory zaměstnavateli jsou obory technické. Naopak společenské vědy, které mají neustále se zvyšující podíl u uchazečů, nenacházejí uplatnění prakticky vůbec.

Graf č. 28: Požadované skupiny oborů vzdělání v inzertní nabídce na internetu



Zdroj dat: NÚV

Pozn.: 53,4 % internetových nabídek nespécifikovalo obor vzdělání

Závěrem kapitoly je potřebné opětovně zopakovat původní premisu, a to tu, že navyšující se počet vysokoškolských studentů hraje významnou roli ve vztahu k jiným druhům a typům vzdělání, ale také ve struktuře nabízených oborů vzdělání. Je poměrně smutné, že zájem uchazečů o studium na vysokých školách se poměrně značně míjí s potřebami trhu práce.

4.11 Snížený tlak na studenty ve věci potřeby uplatnit se na trhu práce

Účelů, proč osoby studují vysokou školu, může být hned několik. Jedním z nejvýznamnějších pak je získání takového vzdělání, díky němuž studující osoby mohou získat značnou výhodu oproti nestudujícím, a to ve vztahu k uplatnění se na trhu práce. Dalo by se zkráceně říci, že vyšší stupeň vzdělání by měl být motivován především následnou možností získat jednodušeji mnohem lépe placené zaměstnání. S tím také souvisí již v úvodní části avizovaná potřeba pojištění se na trhu práce. Je tomu tak ovšem i v současné době? Slouží příslušné vzdělání studujícím osobám k ochraně na trhu práce anebo se jedná již spíše o účelové zneužívání tohoto studia tak, aby se osoba vyhýbala zdárně nástupu do zaměstnání?

Je zřejmé, že předchozí vyjádření by mohlo být chápáno jako nepřijatelné, především z pozice některých osob, které jej mohou brát osobně. Z tohoto důvodu je potřebné upozornit na to, že se jedná jen o jakési naznačení trendu, nikoliv o dogmatický cíl masy studentů. Ve zkratce řečeno se ptáme na to, zda je současné vysoké školství účelné a nikoliv účelové.

Na základě provedeného dotazníkového šetření a také ankety se dá odvodit, že dříve obvyklé cíle českých studentů jsou již zřejmě překonány.

Jestliže si připomeneme graf č. 10, který se zabýval názorem pracovníků škol, co je ústředním cílem českých studentů v jejich vzdělávání, dojdeme k závěru, že čeští studenti si dnes vysokou školu nevybírají na základě pragmatického uvažování. Doba, kdy si volili obor proto, že jim nabízel lepší pozici na trhu práce je již zřejmě nenávratně pryč.

Jestliže vezmeme v potaz, že takřka polovina dotázaných pak odpověděla, že cílem studentů je získání vysokoškolského diplomu, je zřejmé, že škola, jakožto pojišťovna je stále živé téma. Zarážejících je ovšem 14 % odpovědí, které odpovídají volbě oboru, jakožto něčeho, se je baví, a dále dalších 12 % odpovědí, které přímo odpovídají možnosti volby oboru tak, aby se jednalo o odklad nástupu do zaměstnání. Je zjevné, že české školství se v současné době potýká se zásadním problémem, kdy mnoho studentů již studuje jen proto, aby se vyhnula trhu práce, případně příliš nepřemýšlejí nad smysluplností tohoto svého studia. Je samozřejmé, že velká část dotázaných nepostihla jednu z možností, kdy studenti volí obor jako uplatnitelný a současně pro ně atraktivní z hlediska jejich zájmu, přesto se dá konstatovat, že skupina studentů, o jejichž účelnosti se dá polemizovat, je značně široká.

Na zjednodušenou otázku, zda se české vysoké školství již dostalo do fáze jakéhosi sociálního opatření, by se dalo odpovědět, že do určité míry zcela jistě. Jako nejvhodnější odpověď se dá použít konstatování, že české školství se nachází na cestě mezi pojišťovnou a právě oním zmiňovaným sociálním opatřením. Otázkou ovšem zůstává, zda se bude jednat o jev dlouhodobý a stabilní a také, zda se dá stejný závěr aplikovat i v případě jiných států. Zvláště u druhé z možností může být situace o to komplikovanější, že se ve značné míře jedná o systémy, do nichž vstupuje finanční spoluúčast studenta, a tudíž se dá předpokládat, že jeho motivace k uplatnitelnému oboru bude značně vyšší.

Závěrem celé této široké kapitoly by bylo vhodné zopakovat původní myšlenku, a to tu, že se v mnoha řešených případech negativních jevů jedná spíše o pocitovou záležitost, než o dogmatická statistická čísla. Přesto se dají tato čísla chápat jako určitý trend, který se jeví v kontextu celospolečenského prostoru jako značně negativní.

5 Zhodnocení dosažení cílů práce

Při zhodnocení dosažených cílů práce je potřebné vrátit se k jedné z úvodních kapitol této práce. Je nutné si zopakovat jednu z úvodních kapitol. Zde byla vyřčena jedna ze zásadních myšlenek. Hned úvodem je potřebné upozornit na to, že samotná vyjádření jsou pouhým výčtem, nikoliv jednotlivými cíly práce, které se pokusíme zhodnotit. To učiníme níže.

Je podstatou učení samotné učení? Je důležité natahovat neustále délku studia tak, abychom byli chytřejší? Je nutné, aby se nejvyšších stupňů vzdělávání účastnily veškeré masy a sociální vrstvy obyvatel? Nejsou i nadále potřební lidé, kteří tzv. vzdělání nejsou? Není pro určitou sociální vrstvu spíše přínosem, že dokáže pracovat např. manuálně a nečelí díky tomu zvýšené konkurenci na trhu práce? Není dnešní zcela dostupné vzdělávání i díky bezplatnosti spíše zabijákem kvality tohoto vzdělávání?

Odpovědět na příslušné otázky je zjevně velmi náročné, do určité míry i numericky nemožné. Množství politiků a jiných tvůrců vzdělávací soustavy hledá odpovědi a z nich vyplývající řešení takřka neustále. Abychom neřešili jen filozofické otázky, ale i samotné stanovené cíle, musíme se vrátit na úvod naší práce, ale současně i k ideovému a prováděcímu projektu této práce. V těchto místech byly jednotlivé dílčí cíle práce definovány. Nyní si je pojd' me samostatně vyhodnotit.

Práce si za jeden z dílčích cílů kladla popsat vývoj v segmentu vysokoškolského studia v České republice. K tomuto účelu byla v práci vyčleněna jedna kompletní kapitola, která se příslušnému tématu věnovala. Příslušný cíl lze tedy považovat za naplněný. V souvislosti s tímto byl také stanoven dílčí cíl popsat také okrajově tento segment ve vybraných státech, což bylo učiněno hned v nadcházející kapitole. Zde by se dal daný popis dokonce považovat za více než okrajový.

Zásadní dílčí cíle pak vyplývají z řešení ústředního cíle práce, jímž jsou negativní jevy spjaté s přílišnou masifikací vysokoškolského studia. K tomuto účelu v práci slouží v podstatě celá čtvrtá kapitola, která tento ústřední cíl rozčlenila na 11 dílčích cílů. Tyto jednotlivé cíle spočívají v prokázání negativního vlivu na jednotlivé vybrané segmenty odvětví lidské činnosti. Jedná se např. o oblast financování či celé ekonomiky státu, dále pak společenské vztahy, trh práce či kvalitu škol a celého vzdělávání. Jelikož se u všech

11 vybraných segmentů ať už numericky, případně statisticky, anebo na základě průzkumu učiněného dotazníkovým šetřením podařilo prokázat minimálně částečně negativní vliv na tyto jevy, dá se považovat tato oblast za splněnou. Jednotlivé dílčí cíle byly totiž prokázány.

Závěrem kapitoly pak je potřebné ještě konstatovat, že v průběhu práce nenastala žádná komplikace v řešení jednotlivých cílů. V podstatě byly veškeré jednotlivé cíle prokázány.

6 Závěr

Za hlavní cíl mé práce jsem si stanovil popsat vývoj v segmentu vysokoškolského prostoru v ČR a částečně také v dalších vybraných státech a současně prokázat negativní, případně nepozitivní vlivy související se zásadně se zvyšujícím podílem vysokoškolsky vzdělaných osob na trh práce a ekonomiku státu.

K prokázání uvedeného negativního vlivu bylo v práci použito hned několik metod, ať už se jedná o zpracování statistických dat, vyhodnocení dotazníkového šetření, využití ankety z odborného zdroje, anebo vzájemná konfrontace takto uvedených zkoumaných jevů.

Celkový ústřední cíl neboli výslednou negativnost samotného procesu vysoké masifikace vysokoškolského prostoru, pak je potřebné chápat jako soustavu jednotlivých parciálních negativních jevů, které ve sjednoceném výsledku dílčích negativních jevů prokazují významnou negativitu této masifikace jako celku.

Jestliže se podařilo prokázat, že přílišný nárůst počtu studentů vysokých škol v posledních letech má značně negativní vlivy na trh práce, ekonomiku státu, financování škol, kvalitu vzdělávání a další dílčí odvětví lidské činnosti, je zjevný i celkový negativní vliv tohoto jevu jakožto celku.

Poměrně zajímavým důsledkem zkoumání dílčích jevů bylo i zjištění, že existuje jen velmi málo pozitiv, které z uvedené masifikace vyplývají. Ačkoliv tato pozitiva nebyla v práci apriori uvedena, jsou zjevná již jen na základě pramenů, ze kterých práce čerpá. Těmito pozitivy samozřejmě jsou vyšší míra vzdělání (nikoliv však automaticky vzdělanosti jak upozorňuje Liesmann), vysoká míra účasti mladých ve vzdělávacím procesu pak u některých osob snižuje možnost potenciálního uplatnění se v kriminálních kruzích, neboť se v nižším věku jedná o velmi krizový věk z hlediska utřídování si morálních hodnot, apod.

Jestliže bychom se měli „dopustit“ určité nadsázky, tato práce se nesnažila poukázat pouze na samotné negativum zvýšené masifikace. Účelem bylo poukázat právě na ony jednotlivé dílčí jevy s tímto spjaté. Ve své podstatě mělo být prokázáno, že myšlenka společnosti vědění, pokud je chápána jako sebespasitelná, je více méně

utopická. Z práce vyplývá, že vzdělávání automaticky nevede k dosažení vzdělanosti, a to ani na úrovni jedince, ale ani na úrovni společnosti.

Dokončením práce také vyvstávají některé otázky, které práce vyvolala. Bylo by samozřejmě účelné se těmito otázkami hlouběji zabývat. Prvotně se jedná o následné prozkoumání některých zajímavých závěrů a zjištění, které byly v práci učiněny. Provedení hlubších analýz, které by se zabývaly otázkami souvislostí s daným jevem, a to mnohem úžeji, by definovaly příčiny a potenciální následky, prozkoumaly by kvalitu jednotlivých odpovědí apod., lze považovat za jistě velmi potřebné a účelné. Druhotně by bylo zřejmě přínosné, pokud by se celkový průzkum rozšířil také do jiných spekter průzkumu než pouze čistě odborných. Uvedený prostor by měl být více prozkoumán a analyzován především sociologicky, např. v rámci klasických pedagogů.

Závěrem práce je potřebné ještě doplnit, že samotný prostor vysokoškolského studia, ale obecně také vzájemná provázanost mezi tímto studiem a světem práce či obecně společenským uplatněním, patří v současnou chvíli mezi nejfrekventovaněji diskutovaná témata současného světa. Tato práce se pak pokusila na některé dílčí otázky z tématu vyplývající alespoň částečně odpovědět.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

GREGER, D., ČERNÝ, K. *Společnost vědění a kurikulum budoucnosti*. Praha: Orbis scholae, 2007, ročník 2, č. 1

VESELÝ, A. *Co je a není společnost vědění*. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2005, ročník 13, č. 3

LIESSMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008. 125 s. ISBN 9788020016775

KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? - Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. 183 s. Studie. ISBN 978-80-86429-78-6. Ostravská univerzita v Ostravě. Katedra sociálních věd

Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele. Praha: MŠMT, 2005-2014. Dostupná z <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Education at a Glance. OECD, 2006-2014. Dostupná z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/publikace-education-at-a-glance-1>

České školství v mezinárodním srovnání. Praha: MŠMT, 2009-2014. Dostupná z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/ceske-skolstvi-v-mezinarodnim-srovnani-1>

Databáze Eurostat. Evropská komise, 2001-2014. Dostupná z <http://ec.europa.eu/eurostat/help/new-eurostat-website>

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2011 – 2015. Praha: MŠMT, 2010. Dostupná z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategicke-a-koncepcni-dokumenty-cerven-2009>

Anketa na vzdělávacím portálu www.vzdelavacisluzby.cz. Vzdělávací služby, 2015. Dostupná z <http://www.vzdelavacisluzby.cz/komunikace/ankety>

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce www.infoabsolvent.cz. Praha, NÚV, 2015. Dostupný z <http://www.infoabsolvent.cz>

Veřejný portál Českého statistického úřadu www.czso.cz. Praha: ČSÚ, 2015. Dostupný z <http://www.czso.cz>